

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY MIEJSKO-WIEJSKIEJ
TOSZEK**

NA LATA 2014–2017

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	s. 3
I. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY MIEJSKO-WIEJSKIEJ TOSZEK	s. 5
II. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	s. 6
III. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	s. 12
IV. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	s. 16
V. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY TOSZEK	s. 24
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY TOSZEK Z ANALIZĄ SWOT	s. 35
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI TOSZKA NA LATA 2014-17	s. 40
VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU	s. 45
IX. MONITOROWANIE REALIZACJI PROGRAMU	s. 46
X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU	s. 48
XI. POSTANOWIENIA KOŃCOWE	s. 50
MATERIAŁY WYKORZYSTANE W TEKŚCIE	s. 51
ANEKS	
ZAŁĄCZNIK NR 1 – OBIEKTY NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	
ZAŁĄCZNIK NR 2 – GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW	
ZAŁĄCZNIK NR 3 – OBIEKTY ZABYTKOWE STANOWIĄCE WŁASNOŚĆ GMINY	
ZAŁĄCZNIK NR 4 – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE UJĘTE W WOJEWÓDZKIEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW	
ZAŁĄCZNIK NR 5 – OBIEKTY RUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	
ZAŁĄCZNIK NR 6 – MAPA GMINY TOSZEK Z OBIEKTAMI WYMIONIONYMI W ZAŁĄCZNIKU 1	

WPROWADZENIE

Kultura, jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Dziedzictwo kulturowe stanowi materialną i niematerialną emanację przeszłości, która w znacznym stopniu warunkuje życie codzienne człowieka współczesnego. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno-gospodarczego.

Dwadzieścia lat po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiają się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Po wielu latach instrumentalnego traktowania dziedzictwa kulturowego, kiedy to było ono zaprzęzione w służbę ideologii, nadszedł czas obiektywizowania naszego stosunku do tej sfery życia społecznego. Stanowi ona bowiem świadectwo przeszłych czasów, skomplikowanej historii, która kształtowała przez wieki dzisiejsze nowoczesne społeczeństwo polskie, żyjące w określonych granicach państwowych, w ramach wspólnoty europejskiej. Równocześnie zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe, jako jeden z istotnych elementów życia gospodarczego. Nasza przeszłość, jej materialne i niematerialne pozostałości mogą bowiem stanowić „atrakcyjny produkt”, generujący znaczne zyski i korzyści dla lokalnej społeczności. Warunkiem jest umiejętne wyeksponowanie walorów, atrakcyjności wizualnej i semantycznej dziedzictwa, podkreślenie ich wyjątkowości oraz stworzenie zaplecza i infrastruktury turystycznej, które umożliwiłyby chętnym uczestnictwo w procesie jego poznawania.

Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, która zastępując starą ustawę *o ochronie dóbr kultury* z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie.

Ustawa zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata programów opieki nad zabytkami, których celem jest przedstawienie stanu dziedzictwa kulturowego na podległym im terenie, wyznaczenie priorytetów polityki samorządowej w kwestii ochrony zabytków i opieki nad nimi¹ oraz skonkretyzowanie działań prowadzących do realizacji wyznaczonych zadań. Programy podlegają okresowej weryfikacji, co następuje w cyklu dwuletnim², w trakcie i po zakończeniu realizacji programu.

Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku³. Część tekstową Programu wzbogacono materiałem ilustracyjnym i graficznym. Autorzy mają nadzieję, że będzie on

¹ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. 2003 Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.).

² Obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji Programu Opieki nad Zabytkami wynika z art. 87 ust. 5 i 6 Ustawy.

³ Ilekroć w tekście pojawia się określenie Program oznacza to *Program Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek na lata 2014–201*. Za każdym razem, kiedy w tekście występuje określenie Ustawa, oznacza ono *ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568).

nie tylko uatrakcyjnieniem strony merytorycznej opracowania, ale będzie także stanowił pomoc w przyswojeniu jego problematyki.

I. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY TOSZEK

Podstawowym aktem prawnym regulującym problem ochrony zabytków w Polsce jest *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568) znowelizowana w 2010 r. (*ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw*, opublikowana w Dz. U. z 2010 r. Nr 75, poz. 474.)

Ustawa nakłada na władze administracji publicznej obowiązek prowadzenia, odpowiednio: **wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków**¹ (stanowią one podstawę do ustalenia zapisów o ochronie dziedzictwa kulturowego w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego²) oraz sporządzania przez władze samorządowe wszystkich szczebli na ich podstawie **programów opieki nad zabytkami**³. Wg Ustawy wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien sporządzić raz na 4 lata gminny program opieki nad zabytkami. Zgodnie z założeniami ustawodawcy programy mają na celu w szczególności:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

¹ Ustawa: art. 22.

² ibidem: art. 18, 19.

³ ibidem: art. 87.

II. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI W POLSCE

Zmiany ustrojowe, jakie nastąpiły w naszym kraju po roku 1989 miały wpływ na wszystkie dziedziny życia, także na politykę państwa polskiego w dziedzinie ochrony zabytków. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają **artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej**:

„Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

„Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe, następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z 23 lipca 2003 r. i jej nowelizacja z 18 marca 2010 r. powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej. W działania w sferze ochrony zabytków i opieki nad dziedzictwem kulturowym włączone zostały zarówno organy rządowe i instytucje państwowe pod nadzorem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jak i władza samorządowa wszystkich szczebli, instytucje naukowe, organizacje pozarządowe oraz społeczeństwo – reprezentowane przez indywidualnych przedstawicieli (np. właściciele obiektów zabytkowych, społeczni opiekunowie zabytków, pasjonaci i miłośnicy historii).

II.1. MIĘDZYNARODOWE DOKUMENTY OKREŚLAJĄCE ZASADY I METODY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego doczekała się licznych uregulowań w prawie międzynarodowym. Standardy i normy międzynarodowe w tej dziedzinie określone są w konwencjach, rekomendacjach lub deklaracjach. Dokumenty te stanowią zbiór wskazań, które państwa-sygnatariusze, w tym Polska, uwzględniają w ustawodawstwie swojego kraju.

Konwencja, po ratyfikowaniu, jest dokumentem o wiążącej mocy prawnej dla państwa-strony. Rekomendacje i deklaracje UNESCO dotyczą, m.in.: opieki nad tradycyjną kulturą i folklorem, zabezpieczenia ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego, ochrony historycznych przestrzeni oraz ochrony piękna i charakteru krajobrazów kulturowych i miejsc historycznych, określają międzynarodowe reguły badań archeologicznych, zwracają uwagę na zjawiska umyślnej destrukcji dziedzictwa, podkreślają szacunek do kulturowego różnicowania społeczeństw,

podkreślają wagę odpowiedzialności współczesnej generacji wobec przyszłych pokoleń w aspekcie pielęgnacji dziedzictwa kulturowego.

Akty prawne UNESCO i innych instytucji europejskich:

1. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Haga 1954.
2. Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, Paryż 1970.
3. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż 1972.
4. Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż 2003.
5. Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, Paryż 2005.
6. Europejska Konwencja Kulturalna, Paryż 1954 r.
7. Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego, Grenada 1985.
8. Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, La Valetta 1992.
9. Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000.
10. Konwencja ramowa Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005 r.

Międzynarodowe dokumenty doktrynalne:

Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych (Karta Wenecka), Wenecja 1964; Międzynarodowa Karta Ogrodów IFLA-ICOMOS (Karta Florencka), Florencja 1981; Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS, Toledo-Waszyngton 1987; Karta Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym, Lozanna 1990; Karta Ochrony i Zarządzania Podwodnym Dziedzictwem Kulturowym, Sofia 1996; Międzynarodowa Karta Turystyki Kulturowej, Mexico 1999; Zasady Ochrony Historycznych Budynków Drewnianych, Mexico 1999; Charter on the Built Vernacular Heritage, Mexico 1999; Charter on principles for the analysis, conservation and structural restoration of architectural heritage, Victoria Falls 2003; Zasady ochrony i konserwacji malowideł ściennych, Victoria Falls 2003; Principles for the recording of monuments, groups of buildings and sites, Sofia 1996; Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas, Xi'an 2005; The Burra Charter - The Australia ICOMOS charter for the conservation of places of cultural significance, Burra 1979.

II.2. KRAJOWE PRAWO POWIĄZANE Z OCHRONĄ ZABYTEKÓW

Problem ochrony zabytków w prawie polskim reguluje *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568). Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów zajmujących się ochroną zabytków. Definiuje ona przedmiot ochrony, czyli **zabytek**¹. Wymienia przy

¹ Definicje pojęć związanych z dziedzictwem kulturowym zawarto w art. 3 ust. Ustawy.

tym elementy dziedzictwa kulturowego, które niezależnie od stanu zachowania, podlegają ochronie: obiekty architektury i budownictwa, dzieła sztuk plastycznych i rzemiosła artystycznego, kolekcje, pamiątki związane z osobami, miejscami lub wydarzeniami historycznymi, wytwory techniki, zabytki archeologiczne, historyczne układy urbanistyczne lub ruralistyczne, historyczne zespoły budowlane, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniczne, cmentarze, układy i formy zaprojektowanej zieleni, miejsca pamięci. W dokumencie rozróżniono pojęcia **ochrony zabytków**² i **opieki nad zabytkami**³ oraz ustalono cztery **prawne formy ochrony zabytków** w Polsce, którymi są:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. uznanie za pomnik historii;
3. utworzenie parku kulturowego;
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W dalszej części ustawa nakłada na władze administracji publicznej obowiązek prowadzenia odpowiednio: **wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków**⁴ oraz sporządzania przez samorządy wszystkich szczebli **programów opieki nad zabytkami**⁵.

*Ustawa z dnia 18 marca 2010 o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw*⁶ (Dz. U. z 2010 r., Nr 75, poz. 474) wprowadza zmiany zgłoszone przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które dostosowują przepisy prawa polskiego do przepisów Unii Europejskiej. W nowej wersji Ustawa poddaje weryfikacji kilka grup zagadnień. Przede wszystkim ustawodawca **rozszerzył katalog form ochrony zabytków**, określony w art. 7 ust. 4, o ustalenia ochrony także w decyzji o podjęciu inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, itp.⁷. Ponadto, do art.

² Ustawa: art. 4: Na ochronę zabytków składają się następujące działania administracji publicznej:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

art. 7, pkt 1–4.

³ Ustawa: art. 5: Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

⁴ ibidem: art. 22.

⁵ ibidem: art. 87 ust. 2.

⁶ Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła również zmiany w ustawie Prawo budowlane oraz ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

⁷ Pierwotny zapis obejmował tylko ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

19 Ustawy dodany został **ustęp wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona** w decyzjach, o których wyżej mowa. Są to **zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i ich otoczenie oraz inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków**. Ostatni zapis prowadzi do zmiany charakteru prawnego gminnej ewidencji zabytków – traktowana dotychczas wyłącznie jako materiał informacyjno-dokumentacyjny, zyskuje obecnie status instrumentu ochrony prawnej obiektów zabytkowych na danym terenie.

W zakresie sposobu prowadzenia ewidencji zabytków nowelizacja określa, jakie zabytki powinny być w niej ujęte i ustala nowe terminy dla jej wykonania dla organów ochrony zabytków i gmin. Konsekwencją tego zapisu jest przedłużenie do 3 lat od dnia wejścia w życie cytowanej nowelizacji terminu założenia krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Nowelizacja Ustawy wprowadziła również zmiany w ustawie *Prawo budowlane* oraz w ustawie *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, polegające na **rozszerzeniu ochrony o obiekty historyczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków**, tym samym nakładając obowiązek uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań inwestycyjnych i remontowych.

Działanie Ustawy precyzują **akty wykonawcze**, zawarte m.in. w następujących rozporządzeniach ministerialnych:

1. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 8 kwietnia 2002 r. w *sprawie społecznej opieki nad zabytkami* (Dz. U. Nr 56, poz. 508).
2. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w *sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków* (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
3. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w *sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych* (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650);
4. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w *sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę* (Dz. U. z 2004 r. Nr 84, poz. 789);
5. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w *sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1305);
6. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 czerwca 2004 r. w *sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych* (Dz. U. z 2004 r. Nr 150, poz. 1579);
7. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w *sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych* (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);

8. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940);
9. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielenia dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. 2010 nr 64, poz. 396);
10. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. 2004 nr 75 poz. 706);
11. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. 2004 nr 124 poz. 1304);
12. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Uzupełnieniem zapisów Ustawy są przepisy innych ustaw, związane tematycznie z zagadnieniami ochrony dziedzictwa, zarówno materialnego jak i duchowego. Całość stanowi kompleksową regulację prawną tej dziedziny życia. Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego została uwzględniona w następujących aktach prawnych:

1. ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. z 2003 r. Nr 207, poz. 2016 z późn. zm.);
2. ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2000 r. Nr 46, poz. 543);
3. ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717);
4. ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62, poz. 627);
5. ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880);
6. ustawa z dnia 25 października 1991 o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2001 r. nr 13 poz. 123);
7. ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2003 Nr 96, poz. 873 z późn. zm.);
8. ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, poz. 1227);
9. ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. 1997 nr 5 poz. 24, z późn. zm.);
10. ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 1997 nr 85 poz. 539, z późn. zm.);
11. ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2006 nr 97 poz. 673, z późn. zm.);

12. ustawa z dnia 5 sierpnia 1998 r. *o samorządzie województwa* (Dz. U. z 2001r. Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.);

13. rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 26 sierpnia 2003 r. *w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego* (Dz. U. nr 164 poz. 1587);

14. rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 28 kwietnia 2004 r. *w sprawie zakresu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy* (Dz. U. nr 118 poz. 1233);

15. rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 28 sierpnia 2003 *w sprawie sposobu ustalania wymagań dotyczących nowej zabudowy i zagospodarowania terenu w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego* (Dz. U. nr 164 poz. 1588).

II.3. ZADANIA I KOMPETENCJE ORGANÓW GMINY W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zakres działania i zadania samorządu gminnego w kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego reguluje ustawa z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.). Konkretyzują je przepisy z zakresu prawnej ochrony zabytków, zawarte w ustawie *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*⁸.

Ustawodawca dał władzom samorządowym do ręki instrumenty zapewniające konkretny wpływ na poprawę stanu obiektów zabytkowych istotnych dla krajobrazu kulturowego gminy. Po pierwsze w **gestii władz gminnych** pozostają dwie spośród czterech form ochrony prawnej zabytków, a mianowicie: **utworzenie parku kulturowego oraz wprowadzenie stref chronionych pod względem konserwatorskim do opracowań planistycznych**. Po drugie samorząd gminny otrzymał możliwość **udzielania dotacji** na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Dotacje mogą dotyczyć szerokiego wachlarza działań ratunkowych, rewaloryzatorskich i zabezpieczających, określonych szczegółowo w art. 77 Ustawy.

Gminy mające w swoim posiadaniu obiekty zabytkowe, zobowiązane są do opieki nad nimi, tzn. utrzymywania ich we właściwym stanie, prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich, inicjowania badań naukowych i dokumentacyjnych oraz popularyzowania ich roli w lokalnej społeczności.

W Ustawie duży nacisk kładzie na **działalność edukacyjną i popularyzatorską** promującą lokalną kulturę oraz materialne i niematerialne przejawy życia poprzednich pokoleń. Edukacja powinna objąć jak najszersze kręgi społeczne i w następstwie wzmocnić świadomość i tożsamość kulturową lokalnych społeczności. Ustawodawca zobowiązuje także władze samorządowe do **działań zwiększających atrakcyjność obiektów zabytkowych**, co sprzyja rozwojowi turystyki, która w wielu regionach ma szansę stać się alternatywą dla tradycyjnych gałęzi gospodarki.

⁸ ibidem: art. 16 – 20; art. 87; art. 81; art. 22 ust. 4, 5; art. 96 ust. 2.

III. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Przy opracowywaniu *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek na lata 2014–2017* kierowano się założeniami polityki państwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Założenia te zostały ujawnione w dokumentach strategicznych opracowanych na poziomie krajowym.

III.1. POLITYKA PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Ustawowy obowiązek opracowania programów opieki nad zabytkami nałożony został nie tylko na władze wszystkich szczebli administracji samorządowej, dotyczy on również Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który jako zwierzchnik resortu odpowiedzialnego za realizację polityki państwa w dziedzinie kultury i dziedzictwa kulturowego narodu, powinien opracować Krajowy Program Opieki nad Zabytkami.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Do chwili obecnej nie zakończono prac nad Krajowym Programem Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. W założeniu program krajowy wytyczy główne cele, kierunki działań i zadania, które powinny być podjęte w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz w zakresie kultywowania dziedzictwa kulturowego. Wstępnie zostały one przedstawione w tezach do programu krajowego. W dokumencie wyodrębniono sześć grup zagadnień¹:

1. uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce, m.in.: ocena stanu krajowego zasobu zabytków, ocena stanu służb konserwatorskich i stan uregulowań prawnych;
2. działania o charakterze systemowym, a więc powiązanie ochrony zabytków z innymi dziedzinami polityki państwa, m.in.: ochroną przyrody, problematyką zagospodarowania przestrzennego i polityką bezpieczeństwa państwa;
3. stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki nad zabytkami;
4. stworzenie standardu w zakresie dokumentacji, monitorowania i ujednolicenia metod profilaktyki, konserwacji, restauracji i ochrony zabytków;
5. edukacja, obejmująca zarówno kształcenie specjalistyczne, jak i edukację społeczną;
6. współpraca międzynarodowa, połączona z działaniami promującymi dziedzictwo kulturowe Polski za granicą.

Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2013”. Politykę państwa w dziedzinie ochrony dziedzictwa narodowego przedstawia dokument pod nazwą *Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013*, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. (w 2005 r. opracowano *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*). Jest to strategiczne opracowanie rządowe, określające zasady nowoczesnie

¹ Szczegółowe założenia Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami dostępne w internecie na stronie <http://www.kobidz.home.pl/pliki/tezy.pdf>

pojmowanej polityki kulturalnej państwa i mecenatu państwa w sferze kultury, funkcjonujących w warunkach rynkowych i we współpracy w ramach Unii Europejskiej.

Wymienione w nim dwa priorytety:

1. aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe,
2. edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego,

mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest *Narodowy Program Kultury "Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego"*. Program ten jest zgodny z *Narodowym Planem Rozwoju (ustawa z dnia 20.04. 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju, Dz. U. Nr 116, poz. 1206)* oraz z założeniami do krajowego programu ochrony zabytków. Podstawą do sformułowania *Narodowego Programu Kultury "Ochrona Zabytków i dziedzictwa kulturowego"* jest **uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.**

Cele nakreślone w Strategii mają być realizowane przez różnorodne działania, wśród których wymienić należy: budowę nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków, kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice.

III.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z PROGRAMAMI I DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek koresponduje z założeniami polityki rozwoju województwa śląskiego, przedstawionymi w wymienionych poniżej dokumentach, które wskazują główne cele i kierunki rozwoju, operując pojęciami i zjawiskami na wysokim poziomie ogólności. Niniejszy Program stanowi uzupełnienie i uszczegółowienie dokumentów wojewódzkich w odniesieniu do konkretnych problemów i zagadnień, biorąc pod uwagę specyfikę gminy.

W lipcu tego roku Sejmik Województwa Śląskiego uchwalił zaktualizowaną **Strategie Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2000+”**². Dokument stanowi plan samorządu województwa określający wizję rozwoju, cele oraz sposoby ich osiągnięcia w kontekście występujących uwarunkowań w perspektywie 2020 roku. Kwestie dziedzictwa kulturowego znalazły swoje miejsce w obszarze priorytetowym C – PRZESTRZENŃ i w obszarze priorytetowym D – RELACJE

² Uchwała Nr IV/38/2/2013 z dnia 1 lipca 2013 r.

Z OTOCZENIEM. Cel strategiczny pierwszego wymienionego obszaru brzmi: „*Województwo śląskie regionem atrakcyjnej i funkcjonalnej przestrzeni*”. Wśród składających się na ten cel czynników wyznaczono również następujący: „Wysoki poziom ładu przestrzennego i efektywne wykorzystanie przestrzeni”, oznaczając go wyróżnikiem „cel operacyjny C.3”. Do osiągnięcia wymienionego celu przyczyni się: rewitalizacja terenów i obiektów, w tym poprzemysłowych i zdegradowanych, poprawa jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów miast i centrów dzielnic, rewitalizacja obszarów zieleni urządzonej oraz terenów rekreacyjnych, przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych, rewitalizacja osiedli mieszkaniowych, w tym starych dzielnic. Cel strategiczny dla drugiego obszaru to: „*Województwo śląskie – region otwarty, będący istotnym partnerem rozwoju Europy*”. Jednym z celów operacyjnych w tym zakresie jest: „Atrakcyjny wizerunek województwa śląskiego”, oznaczony symbolem D.2. Osiągnięcie tego celu zapewni, m.in.: promowanie województwa śląskiego jako miejsca atrakcyjnego dla mieszkańców, inwestorów, studentów, turystów oraz promocja miejsc i obiektów o wartości historycznej, symbolicznej, architektonicznej i przyrodniczej.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2007–2013 w nowej wersji przyjęty przez Komisję Europejską 5 sierpnia 2010 r., to dokument planistyczny określający obszary działań, jakie organy samorządu województwa podejmują na rzecz wspierania rozwoju regionu. Realizację założonego w RPO dynamicznego rozwoju województwa i poprawę jakości życia jego mieszkańców ma zapewnić: „*przeobrażenie gospodarki opartej na przemyśle ciężkim w gospodarkę opartą na wiedzy i informacji*” a jednym z istotnych elementów tego procesu jest: „*umiejętne wykorzystanie potencjału turystycznego i kulturowego Śląska*”. Wojewódzkie plany rozwojowe opracowywane na następne lata, będą zapewne zakładały kontynuację dotychczasowych działań w obszarze materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu, zaczęły one bowiem przynosić spodziewane, pozytywne efekty.

Funkcje instytucji zarządzającej RPO pełni Samorząd Województwa Śląskiego. Corocznie ze środków Programu dofinansowywane były wybrane drogą konkursów projekty, dotyczące poszczególnych osi priorytetowych.

Wśród priorytetów RPO WSL znalazły się:

- *Priorytet III: Wzrost konkurencyjności turystycznej regionu ('TURYSTYKA'),*
- *Priorytet IV: Wzrost znaczenia kultury jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego ('KULTURA'),*
- *Priorytet VI: Zrównoważony rozwój miast ('MIASTA'),*

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego³. Jest to dokument planowania strategicznego określający działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Plan uwzględnia założenia polityki przestrzennej państwa i tworzy warunki do realizacji ustaleń strategii rozwoju województwa, dużą rolę w tym względzie przypisując dziedzictwu i środowisku kulturowemu.

Wśród przyjętych w programie kierunków rozwoju polityki przestrzennej wymienia się:

- **wykreowanie zintegrowanego regionalnego produktu turystycznego**, do czego przyczynić ma się, m.in.: podnoszenie rangi obiektów dziedzictwa kulturowego (uznanie za pomnik historii, wpis na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO), w tym zabytków sakralnych, przemysłowych, rezydencjonalnych, budownictwa drewnianego,
- **tworzenie markowych produktów turystycznych**, m.in.: turystyki rekreacyjnej, aktywnej i specjalistycznej, organizowanej także w otoczeniu miast aglomeracji,
- **rozwijanie potencjału wewnętrznego obszarów zagrożonych marginalizacją**, realizowane przez wykorzystanie dla gospodarczego rozwoju lokalnego walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego, obejmujące między innymi zagadnienia zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2010–2013.

Dokument podkreśla znaczenie dziedzictwa kulturowego dla gospodarki i określa cele strategiczne i operacyjne polityki władz województwa śląskiego w tworzeniu nowoczesnego „przemysłu kultury” – sektora gospodarki odpowiadającego modelowi *Gospodarki Opartej na Wiedzy*. Autorzy programu sformułowali w nim następującą przewodnią ideę:

„Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu elementem promocji i rozwoju gospodarczego województwa”.

Aby wizja ta została zrealizowana, konieczne jest podjęcie działań związanych i z materią zabytków i ze świadomością społeczną. Temu służą wyróżnione dwa cele strategiczne programu:

- Cel strategiczny I – Kształtowanie kulturowego obrazu województwa. Osiągnięciu tego celu służą następujące działania: ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa, tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami, włączenie zabytków w procesy gospodarcze.
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu. W realizacji tego celu podstawowe zadanie przypada dobrze prowadzonej edukacji społecznej, propagowaniu wiedzy o zabytkach i aktywizacji społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.

³ Dokument przyjęty przez Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą z dn. 21 lipca 2004 r. i opublikowany w „Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego” (2004 nr 68 poz. 2049)

IV. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Władze samorządowe w procesie zarządzania gminą kierują się wytycznymi zawartymi w sporządzonych na poziomie gminnym opracowaniach, które obejmują całokształt zjawisk i czynników istotnych dla lokalnego rozwoju.

Treści zawarte w Programie Opieki nad Zabytkami Toszek na lata 2014–2017 korespondują z innymi dokumentami gminnymi, w których także poruszana jest problematyka ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego, stanowiąc ich rozwinięcie i uszczegółowienie.

I. Dokumenty o charakterze strategicznym.

Strategia Rozwoju Gminy Toszek na lata 2013–2020⁴. W tym podstawowym dokumencie nakreślającym kierunki rozwoju gminy na następne lata, w znaczący sposób wyeksponowano kwestie dotyczące dziedzictwa kulturowego. Wśród obszarów strategicznych działalności władz samorządowych, na drugim miejscu umieszczono Turystykę i Dziedzictwo Kulturowe. Dla obszaru tego zdefiniowano następujący cel strategiczny:

„Atrakcyjna turystycznie Gmina Toszek, promująca unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe”.

Dla urzeczywistnienia tej idei wyznaczono trzy cele operacyjne i umożliwiające ich osiągnięcie kierunki działań.

Cel I. Budowa spójnej oferty turystycznej i kulturowej gminy, realizowana przez:

- kreowanie atrakcyjnych turystycznie produktów lokalnych,
- organizowanie oferty turystycznej w oparciu o infrastrukturę zamku w Toszku,
- organizowanie wydarzeń kulturalnych i artystycznych w historycznym centrum miasta oraz na terenie gminy,
- wsparcie dla rozwoju i upowszechnienia „zawodów ginących”,
- wykorzystanie znanych postaci związanych historycznie z Toszkiem do kreowania wydarzeń kulturalnych i turystycznych,
- poszerzanie oferty kulturalnej, kierowanej głównie do mieszkańców, w tym stworzenie atrakcyjnych propozycji spędzania czasu wolnego w instytucjach kultury.

Cel II. Zrównoważony rozwój infrastruktury turystycznej i kulturowej, do którego przyczyni się:

- tworzenie, organizacja i promocja szlaków turystycznych,
- lepsze oznakowanie szlaków i obiektów turystycznych i kulturowych – wizualizacja turystyczna,
- współpraca z innymi gminami w zakresie łączenia szlaków i tras w sieci,

⁴ Dokument został przyjęty uchwałą nr XXXII/341/2013 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 29 maja 2013 r.

- rozwój infrastruktury kulturowej, w tym m.in. budowa, rozbudowa, modernizacja i doposażenie obiektów kulturalnych, pozostających w gestii gminy.

Cel III. Ochrona i lepsze wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, który w założeniach Strategii, zostanie urzeczywistniony przez:

- poprawę poziomu estetycznego okolic Rynku i Podzamcza,
- rewitalizację i włączenie w szerszy obieg gospodarczy Zamku w Toszku oraz terenów okolicznych,
- rewitalizację historycznych i zabytkowych obiektów, w tym m.in. dla celów turystycznych,
- rewitalizację parków miejskich,
- zwiększanie możliwości użytkowania zabytków na cele publiczne oraz przeciwdziałanie procesowi ich degradacji,
- współpracę z sektorem biznesu w zakresie wykorzystania potencjału ekonomicznego dziedzictwa kulturowego gminy,
- kultywowanie i promocję tradycji lokalnych oraz twórczości ludowej,
- inicjowanie i wspieranie działań, mających na celu podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

Autorzy Strategii Rozwoju Gminy Toszek podkreślili znaczenie informacji w życiu współczesnym. Stąd nacisk na intensyfikację działań promocyjnych, rozumianych jako zróżnicowane formy przekazywania informacji na temat gminy i jej walorów przyrodniczych, turystyczno-rekreacyjnych, historyczno-kulturowych a także inwestycyjnych i rezydencjonalnych. Strategia proponuje wdrożenie systemu promocji walorów turystyczno-rekreacyjnych gminy (m.in. promocja produktów lokalnych, zabytków, terenów o wysokich walorach przyrodniczych i turystycznych) oraz wsparcie promocyjne lokalnej oferty spędzania czasu wolnego, sprawny i skuteczny marketing w wymiarze regionalnym, krajowym i zagranicznym, współpracę międzygminną w zakresie spójnego i jednorodnego systemu promocji, współpracę z partnerami prywatnymi i pozarządowymi, stosowanie technik informatycznych w promocji gminy, stworzenie unikalnego systemu identyfikacji i informacji wizualnej, współpracę z mediami lokalnymi i regionalnymi.

Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Toszek na lata 2012-2015 z perspektywą na lata 2016-2019⁵. Władze gminne doceniają znaczenie środowiska przyrodniczego w życiu społecznym i gospodarczym gminy. Od lat prowadzą skuteczne działania edukacyjne i promocyjne wzmacniające świadomość lokalnej społeczności w kwestii konieczności ochrony środowiska naturalnego, jednocześnie popularyzując jego walory na zewnątrz, co skutkuje rozwojem weekendowej turystyki i rekreacji.

Program Ochrony Środowiska proponuje różnorodne działania mające na celu poprawę jakości środowiska przyrodniczego regionu. Wymienia także szerokie spectrum inicjatyw związanych

⁵ Program został przyjęty uchwałą nr XXI/226/2012 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 27 czerwca 2012 r.

z edukacją przyrodniczo-ekologiczną, jakie podejmowane są na terenie gminy. Dużą rolę wśród nich odgrywa edukacja dzieci i młodzieży prowadzona od lat w placówkach oświatowych. W marginalnym stopniu jednak Program Ochrony Środowiska wskazuje na powiązania środowiska przyrodniczego z krajobrazem kulturowym, tylko incydentalnie wymieniając dziedzictwo kulturowe przy okazji wzmianek na temat prowadzonych w szkołach z terenu gminy warsztatów wiedzy o regionie i dziedzictwie kulturowym w ramach projektów edukacyjnych "Dobry start – dobra przyszłość - wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży Gminy Toszek", współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Działanie 9.1., czy też „Moja gmina w multimediami”.

Należy podkreślić, że wymieniony w celach krótkookresowych programu postulat tworzenia ścieżek przyrodniczo-dydaktycznych jako elementu tras rowerowych i turystycznych, powinien zostać poszerzony o włączenie w program edukacyjny tych tras obiektów i elementów związanych z dziedzictwem kulturowym: kapliczek, krzyży, kościołów, parków, miejsc pamięci, czy innych obiektów związanych z jakimś istotnym wydarzeniem, czy osobą, itp. Program Ochrony Środowiska stawia również istotny postulat rewaloryzacji parków i terenów zielonych, co jest zbieżne z propozycjami ochrony i rewaloryzacji zabytkowej zieleni, którą postuluje Program Opieki nad Zabytkami.

II. Opracowania wyznaczające kierunki polityki przestrzennej gminy.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego⁶ wytycza kierunki kształtowania i realizacji polityki przestrzennej w gminie Toszek. Tworzy też bazę informacyjną o przestrzeni, umożliwiając koordynację planowania strategii rozwoju społecznego i gospodarczego w zgodności z uwarunkowaniami środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz zasadami kształtowania ładu przestrzennego w mieście i gminie.

W rozdziałach Studium poświęconych środowisku kulturowemu, w sposób wyczerpujący i szczegółowy omówiono zasób i stan dziedzictwa kulturowego miasta i gminy. Autorzy zebrali w grupy obiekty zabytkowe i elementy krajobrazu kulturowego objęte różnymi formami ochrony prawnej oraz inne obiekty z różnych względów znaczące dla historii i kultury każdej miejscowości wchodzącej w skład gminy: stanowiska archeologiczne, zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, zabytki architektury i budownictwa, zabytkowe zespoły architektoniczne, zabytki przemysłu i techniki,

⁶ Obowiązującym dokumentem jest Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Toszek z dn. 10 października 2002 r., przyjęte uchwałą Nr XXXVI/1-199/02 Rady Miejskiej w Toszku, z poprawkami z 30 września 2008 r. (uchwała Nr XX/259/08 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 30 września 2008 r.).

W 2013 r. powstał zaktualizowany projekt Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Toszek, dostosowany do zmieniających się potrzeb gminy i jej mieszkańców, ewoluujących przepisów prawa krajowego i nowych standardów europejskich. Dokument stanowi kontynuację założeń obowiązującego studium, przedstawiając w pełniejszy sposób uwarunkowania i charakter rozwoju przestrzennego gminy, rozwija i precyzuje także część ustaleń dotyczących kierunków tego rozwoju. Podobnie jak Strategia Rozwoju (patrz: przypis 1), nowe Studium jest w trakcie zatwierdzania. Projekt przeszedł już fazę konsultacji społecznych i uzyskał ostateczny kształt, nie został jeszcze jednak przyjęty oficjalnie uchwałą Rady Miejskiej. W niniejszym Programie przedstawiono założenia nowego Studium, które wkrótce zapewne uzyska status oficjalnego, obowiązującego w gminie dokumentu.

zabytkowe zespoły i elementy zieleni kształtowanej (aleje, cmentarze, parki), przydrożne rzeźby, krzyże i kapliczki niekubaturowe oraz miejsca pamięci narodowej.

W dalszym ciągu Studium określono wnioski i wytyczne konserwatorskie dla obszarów i obiektów chronionych. Ustalono **strefy ochrony konserwatorskiej** i określono zasady postępowania w każdej ze stref. Strefę „A” – pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej⁷ – wyznaczono w obrębie miejscowości: Kotliszowice, Ligota Toszecka, Paczyna, Pniów. Strefą tą objęto obiekty wpisane do rejestru zabytków wraz z ich bezpośrednim otoczeniem. Strefą „B” – ochrony zachowanych elementów zabytkowych – objęto zachowane wartościowe założenia przestrzenne zespołów folwarcznych oraz szczególnie wartościowe układy ruralistyczne z zachowaną pierwotną zabudową⁸. Wyznaczono ją w obrębie miejscowości: Ciochowice, Kotulin, Pawłowice, Pisarzowice, Płużniczka, Pniów, Proboszczowice. Strefa „E” – ekspozycji⁹ – została określona we wsiach: Kotulin, Ligota Toszecka, Pniów. W obrębie miejscowości Ciochowice wyznaczono także strefę „W” – ochrony archeologicznej¹⁰, którą objęto grodzisko średniowieczne wraz z najbliższym otoczeniem.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy jako jedną z preferencji polityki przestrzennej władz samorządowych wymieniają ochronę, rekonstrukcję i rewaloryzację budynków objętych ochroną konserwatorską oraz poprawę standardów wyposażenia tej zabudowy. Podkreśla się szczególną rolę zamku toszeckiego w kreowaniu życia kulturalnego gminy.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego. Obszar miasta i gminy Toszek w 100% pokryty jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, które przyjęte uchwałami Rady Miejskiej w Toszku mają status aktów prawa miejscowego. Wpisanie obiektu zabytkowego lub innego elementu dziedzictwa kulturowego do mpzp jest, wg obowiązującej ustawy o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, formą ochrony prawnej obiektu. Fakt ten niesie za sobą daleko idące konsekwencje, bowiem wszelkie prace podejmowane przy takim obiekcie muszą być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, wyznaczają w poszczególnych miejscowościach strefy „K” – ochrony krajobrazu¹¹. W przypadku wsi

⁷ Strefa A – ścisłej ochrony konserwatorskiej – obejmuje obszary szczególnie wartościowe, o bardzo dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej, do bezwzględnego zachowania; podejmowanie wszelkich prac w obrębie strefy wymaga wcześniejszych uzgodnień i akceptacji ze strony Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

⁸ Strefa B – pośredniej ochrony konserwatorskiej – ochronie podlegają zasadnicze elementy historycznego rozplanowania, charakter i skala zabudowy; w strefie obowiązuje podporządkowanie w zakresie gabarytów i skali nowej zabudowy, skali zabudowy tradycyjnej; wszelkie uzupełnienia zabudowy, remonty, modernizacje i przebudowy winny być uzgodnione z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Katowicach. Ustalenia konserwatorskie dla strefy „B” obejmują również obowiązek zachowania historycznych linii zabudowy oraz przekroju ulic i zadrzewienia z historycznym podziałem na działki budowlane.

⁹ Strefa E – ekspozycji zabytkowych zespołów, ochrony widoku sylwetki wsi i charakterystycznych jej fragmentów (z wyznaczonych miejsc i punktów widokowych oraz odcinków tras komunikacyjnych); Wszelka nowo powstająca zabudowa kubaturowa w strefie (także kształtowanie wysokiej zieleni) powinna posiadać odpowiednią skalę oraz gabaryty nie zagrażające ekspozycji widokowej zespołów zabudowy o wartościach kulturowych.

¹⁰ Strefa W – obejmuje tereny o rozpoznanej zawartości relikwów archeologicznych, podlegających ochronie konserwatorskiej; na jej obszarze istnieje zakaz wszelkiej działalności budowlanej, nie związanej bezpośrednio z rewaloryzacją terenu.

¹¹ Strefa K – teren objęty ochroną konserwatorską, obejmuje historycznie ukształtowane formy pokrycia terenu, w szczególności zieleni o wartościach przyrodniczych wraz z obiektami architektonicznymi, podlegające ochronie poprzez utrzymanie ukształtowania i ustalonych elementów oraz ograniczenie swobody przekształceń obszaru

ochroną objęte zostały tereny upraw rolniczych, lasów i wód otwartych otaczających założenia ruralistyczne a w przypadku Kotliszowic, Kotulina i Paczyny – także cmentarzy i parku dworskiego.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych miasta **Toszek**¹² w strefie konserwatorskiej „A” wymienia następujące obiekty: zamek wraz z umocnieniami obronnymi i wzgórzem zamkowym, historyczne centrum miasta wraz z bezpośrednio przylegającą do niego zabudową obrzeżną, dwór dolny wraz z zabudową gospodarczą, mieszkalną i częścią parku dworskiego przylegającą do ulicy Strzeleckiej. W strefie „B” wyróżniono 6 obszarów o zróżnicowanym charakterze zabudowy (typowo podmiejska o wymieszanych funkcjach, jednorodne zespoły mieszkalne, przemysłowa). Strefa „E” obejmuje tereny związane ze strefami ochrony konserwatorskiej „A”, „B”, „K” lub z pojedynczymi obiektami stanowiącymi historyczne dominanty przestrzenne miasta. Strefa „K” dotyczy obszarów zachowanego krajobrazu kulturowego, oraz terenów zabytkowych parków i cmentarzy. W strefie „W” znalazło się wielokulturowe stanowisko archeologiczne położone na górze zamkowej w obrębie dziedzińca zamkowego. Oprócz strefy ochrony archeologicznej w Toszku wyznaczono również strefę „OW” – obserwacji archeologicznej¹³. Obejmuje ona tereny potencjalnych stanowisk archeologicznych na terenie starego miasta.

Zasięg poszczególnych stref zobrazowany został na rysunkach stanowiących załączniki do planu. W dalszej części tekstu wymienia się grupy obiektów objęte różnymi formami ochrony prawnej: na mocy wpisu do rejestru zabytków województwa śląskiego, objęte ochroną z mocy prawa miejscowego, postulowane do wpisu do rejestru zabytków. Są to zarówno pojedyncze obiekty architektoniczne, jak i zespoły obiektów, kapliczki przydrożne, cmentarze, zespoły zieleni kształtowanej, układ urbanistyczny miasta oraz stanowiska archeologiczne.

W podobny sposób skonstruowane zostały plany miejscowe dla pozostałych miejscowości gminy Toszek. W mpzp dla sołectwa **Boguszyce**¹⁴ wyznaczono obiekty o wartościach kulturowych objęte ochroną prawną na mocy prawa miejscowego: kapliczkę przydrożną, aleję jesionową i stanowisko archeologiczne.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla sołectwa **Ciochowice**¹⁵ wyznacza dwie strefy ochrony konserwatorskiej: strefę B – dla zespołu dawnego folwarku i strefę W – dla stanowiska archeologicznego obejmującego grodzisko średniowieczne. Prawną ochroną przez wpis do mpzp objęto poza zabudowaniami folwarcznymi także: kapliczkę i krzyż przy ul. Wiejskiej oraz zabytkowe. transformatory słupowe.

Mpzp dla **Kotliszowic**¹⁶ wymienia obiekty zabytkowe objęte ochroną prawną na mocy wpisu do rejestru zabytków województwa śląskiego. Są to elementy składowe zespołu pałacowo-parkowo-

¹² przyjęty uchwałą Rady Miejskiej nr IV/43/2003 z dnia 28 stycznia 2003 r.

¹³ Strefa OW – na obszarze tej strefy wszelka działalność inwestycyjna musi być dokonywana pod nadzorem konserwatorskim, w razie stwierdzenia relikwów archeologicznych prace budowlane i ziemne powinny być przerwane, a teren udostępniony do badań archeologicznych

¹⁴ Uchwała nr XLI/396/2002 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 10 października 2002 r.

¹⁵ przyjęty uchwałą Rady Miejskiej nr IV/42/2003 z dnia 28 stycznia 2003 r.

¹⁶ Uchwała nr XLI/397/2002 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 10 października 2002 r.

folwarcznego. Ochroną na mocy wpisu do mpzp objęto sześć obiektów wykazujących walory zabytkowe: dom mieszkalny przy ul. Wiejskiej 19, kapliczki i krzyże przydrożne, transformator słupowy oraz stanowisko archeologiczne.

Mpzz dla sołectwa **Kotulin**¹⁷ przewiduje objęcie ochroną prawa miejscowego następujących obiektów: dawnej karczmy i kapliczki przydrożnej we wsi Kotulin Mały, kościoła, dworu, zabudowy folwarcznej, krzyży i kapliczek, zajazdu, gorzelni, transformatorów słupowych, obszarów zieleni komponowanej (park dworski, cmentarz, szpaler drzew przy ul. Kolejowej), pięciu stanowisk archeologicznych w Kotulinie. W planach wydzielono także obszary krajobrazu chronionego ze względu na wartości kulturowe. Są to obszary upraw rolniczych, lasów i wód otwartych oraz obszary zabytkowej zieleni kształtowanej: cmentarz przykościelny i park dworski.

W planie miejscowym dla **Ligoty Toszeckiej**¹⁸ ustanowiono ochronę przydrożnej kapliczki, krzyża, transformatora i dwóch stanowisk archeologicznych. Obiekty te chronione są prawem miejscowym. Oprócz nich ochroną na mocy wpisu do rejestru zabytków objęta jest kaplica św. Anny.

Sołectwo **Paczyna** obfituje w obiekty wartościowe pod wyglądem historycznym i kulturowym. Plan miejscowy¹⁹ obejmuje 4 obiekty umieszczone w rejestrze zabytków województwa śląskiego (dwór, zabudowania folwarczne i dzwonnica) oraz obiekty o wartościach kulturowych chronione prawem miejscowym a wśród nich: nie wpisane do rejestru obiekty folwarczne, kościół, zespół folwarczny w Posadowie, domy mieszkalne, zespół stacji kolejowej, krzyże i kapliczki, transformatory, zabytkową zielen i pomnik poległych mieszkance wsi. Opracowano także mpzp dla wsi **Paczynka**, gdzie prawem miejscowym chroni się: kapliczkę i krzyż, dom mieszkalny przy ul. Wiejskiej 19 i aleję lip drobnolistnych.

W sołectwie **Pisarzowice** przepisy obowiązującego mpzp²⁰ chronią prawem miejscowym następujące obiekty o wartościach kulturowych: zabudowania folwarku Grabów, z budynkiem mieszkalnym, krzyżem przydrożnym, transformatorem i trzema stanowiskami archeologicznymi.

Na terenie sołectwa **Pawłowice** obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego²¹, w którym określono obiekty o wartościach kulturowych objęte ochroną na mocy prawa miejscowego: zabudowania folwarczne, krzyże przydrożne, transformatory słupowe.

Teren sołectwa **Pluźniczka** objęty jest miejscowym planem zagospodarowania²², który ustala listę następujących obiektów o wartościach kulturowych, chronionych prawem miejscowym: zabudowania folwarczne, krzyż i kapliczka przydrożna oraz obustronnie obsadzone drzewami odcinki ulicy Wiejskiej.

¹⁷ Uchwały nr: XLI/398/2002 (sołectwo Kotulin) i XLI/399/2002 (wieś Kotulin Mały) RM w Toszku z dnia 10 października 2002 r.,

¹⁸ przyjętym uchwałą Nr IV/40/2003 z dnia 28 stycznia 2003 r. RM w Toszku

¹⁹ Uchwała Nr IV/400/2002 z dnia 10 października 2002 r. RM w Toszku

²⁰ Uchwała nr XLI/402/2002 RM w Toszku z dnia 10 października 2002 roku

²¹ przyjętą uchwałą nr XLI/403/2002 RM w Toszku z 10 października 2002 r.

²² przyjętą uchwałą Nr XLI/404/2002 RM w Toszku z 10 października 2002 r.

W sołectwie **Pniów** mpzp²³ przewiduje mocą prawa miejscowego ochronę zabudowy folwarcznej, kapliczek i krzyży przydrożnych, kaplicy grobowej, domu mieszkalnego, miejsc pamięci i stanowisk archeologicznych. Do rejestru zabytków wpisany jest zespół pałacowo-parkowy z przełomu XVIII i XIX w.

Mpzp dla obszaru sołectwa **Proboszczowice**²⁴ obejmuje indywidualną ochroną na mocy prawa miejscowego zabudowania folwarku, starą szkołę, dwie drogi obsadzone starodrzewem, krzyż i kapliczkę przydrożną oraz stanowisko archeologiczne. Teren dawnego zespołu folwarcznego objęty jest strefą ochrony konserwatorskiej B.

W sołectwie **Sarnów**, w ramach ochrony wartości kulturowych objęto ochroną indywidualną następujące obiekty: zabudowania folwarku, trzy domy mieszkalne przy ul. Wiejskiej, kapliczkę i krzyże przydrożne, transformator słupowy. Oprócz tego ustalono tereny chronionego krajobrazu: obszar upraw rolniczych i lasów. Ustalenia te zyskały moc obowiązującego prawa miejscowego przez zapis w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego²⁵.

Miejscowy plan dla **Wilkowiczek**²⁶ przewiduje w ramach eksponowania wartości kulturowych ochronę kapliczek przydrożnych, transformatora słupowego i dwóch stanowisk archeologicznych.

III. Inne dokumenty o charakterze pomocniczym, informacyjnym i sondażowym.

Program współpracy Gminy Toszek w roku 2013 z organizacjami pozarządowymi²⁷.

W bieżącym roku Rada Miasta Toszek podjęła uchwałę w sprawie. Zamierzeniem tegorocznego programu jest wypracowanie rocznego modelu lokalnej współpracy pomiędzy organizacjami a samorządem jako elementu długoterminowej współpracy. W paragrafie 4 programu określono zakres przedmiotowy współdziałania Gminy i organizacji pozarządowych. Do licznych priorytetowych zagadnień zaliczono także współpracę na polu kultury i sztuki, ochrony dóbr kultury oraz dziedzictwa narodowego. Zadania te mają być realizowane w szczególności przez:

- a) organizowanie wystaw, plenerów malarskich, fotograficznych itp.,
- b) organizowanie koncertów, spektakli, przeglądów, festiwali muzycznych,
- c) edukację kulturalną,
- d) promocję i ochronę dziedzictwa kulturowego ze szczególnym uwzględnieniem Gminy i regionu,
- e) upowszechnianie tradycji narodowych, rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej.

Ankieta: „Problemy środowiskowe naszej gminy – jak je rozwiązać? Spostrzeżenia i pomysły”. Dokument o charakterze sondażowym otrzymał kształt anonimowej ankiety, składającej się z trzech części tematycznych. Pytania drugiej części dotyczyły ładu krajobrazowego i przyrodniczego.

²³ Uchwała nr XLI/405/2002 RM w Toszku z dnia 10 października 2002 r.

²⁴ Uchwała nr XLI/406/2002 RM w Toszku z dnia 10 października 2002 r.

²⁵ Uchwała nr IV/41/2003 z dnia 28 stycznia 2003 r.

²⁶ Uchwała nr XLI/407/2002 RM w Toszku z dnia 10 października 2002 r.

²⁷ Uchwała nr XXVI/273/2012 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 21 listopada 2012 r.

Zebrane wypowiedzi pozwalają stwierdzić, że świadomość społeczna na temat ładu przestrzennego, zachowania historycznej formy miejscowości, ochrony zabytków i środowiska przyrodniczego i kulturowego jest duża. W wypowiedziach wskazano następujące problemy:

- wszelkie nowe inwestycje powinny być wkomponowane w charakter miejscowości; nie mogą niszczyć zasobów przyrodniczych, rozwijać się kosztem likwidacji zieleni miejskiej;
- budownictwo indywidualne powinno być zgodne z klimatem i charakterem miejscowości i wkomponowywać się w ład przestrzenny;
- w ład krajobrazowy wpisują się i współtworzą go: zamki, zabytkowe budowle, przydrożne kapliczki, krzyże, cmentarze, parki, aleje, potoki, stawy, stare sady;
- podkreślono wagę należytej ochrony i pielęgnacji historycznego i kulturowego dziedzictwa;
- wielu ankietowanych poruszyło potrzebę wybudowania obwodnicy miasta w celu zachowania historycznej kompozycji „małego, starego miasteczka” i jego zabytków.

Ankietowani zgłosili także propozycje mające usprawnić działania Urzędu w podniesionych kwestiach, m.in.: utworzenia w urzędzie miejskim komórki organizacyjnej czuwającej nad prawidłowym gospodarowaniem terenów pod inwestycje i budownictwo indywidualne, ograniczenie degradacji środowiska, zachowanie zwartej zabudowy siedlisk mieszkaniowych i kontynuowanie tradycyjnego osadnictwa, dbałość o „wiejskie klimaty”, dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, utrzymanie małych gospodarstw rolnych, rozwijanie rolnictwa ekologicznego i agroturystyki.

V. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY MIEJSKO-WIEJSKIEJ TOSZEK

V.1. CHARAKTERYSTYKA GMINY

Położenie i podstawowe dane. Gmina Toszek położona jest w zachodniej części województwa śląskiego w obrębie rolniczego zaplecza Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego.

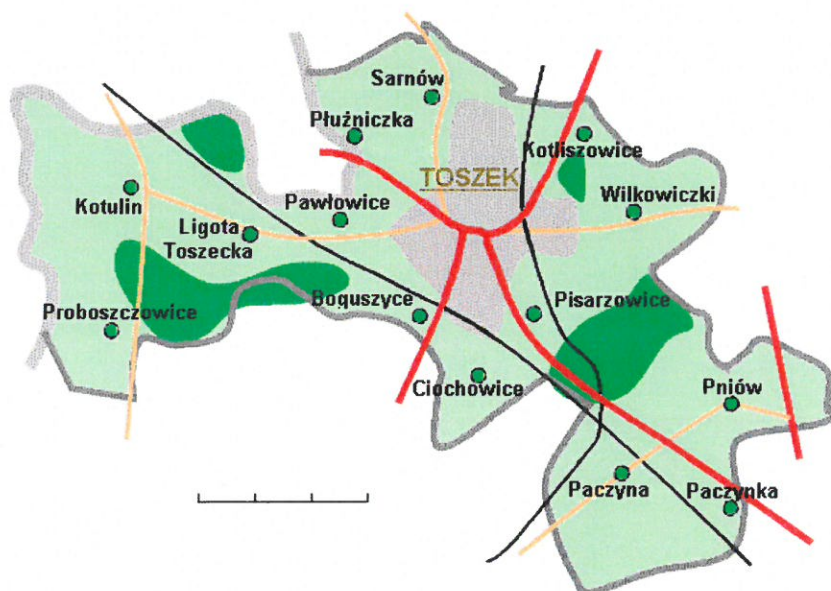

Gmina wchodzi w skład powiatu gliwickiego ziemskiego, sytuując się w jego pn. części. Od północy graniczy z gminą Wielowieś, od południa z gminą Rudziniec, a od wschodu z miastem Pyskowice. Zachodnia granica gminy Toszek pokrywa się z granicą województw: śląskiego i opolskiego.

Powierzchnia gminy wynosi 9.853 ha. W jej skład wchodzi miasto Toszek – siedziba gminy oraz 14 sołectw: Boguszyce, Ciochowice, Kotulin, Kotliszowice, Ligota Toszecka, Paczyna, Paczynka, Pawłowice, Pisarzowice, Płużniczka, Pniów, Sarnów, Proboszczowice, Wilkowiczki.

Liczba ludności wg danych statystycznych z roku 2011 wynosiła 9541 mieszkańców. W tej liczbie było 4676 mężczyzn i 4865 kobiet. Od 2008 r. zanotowano ubytek ludności o 146 osób.

*Gmina Pilchowice na tle powiatu gliwickiego (źródło:
<http://www.mapapolski.com.pl/index.php?AK=woj&pow=321>)*

Miasto i Gmina Toszek – lokalizacja miasta i sołectw (za: Program ochrony środowiska..)

Komunikacja. Infrastrukturę komunikacyjną tworzy dobrze rozwinięta sieć dróg transportu kołowego oraz kolei żelaznych. Przechodząca przez Toszek droga krajowa nr 94 łączy Strzelce Opolskie z aglomeracją górnośląską, stanowiąc ważną trasę tranzytową. Część miejscowości gminnych rozciąga się przy drodze wojewódzkiej nr 907 relacji Wielowieś-Toszek- Kędzierzyn-Koźle. Sieć drogową uzupełnia droga wojewódzka nr 901 relacji Gliwice-Olesno oraz drogi powiatowe i gminne. Największe znaczenie komunikacyjne ma jednak, przebiegająca w odległości 10 km na pd. od Toszka autostrada A4 z węzłem Łany.

Miejscowości gminy w większości, rozlokowane są wzdłuż lub w pobliżu pasażersko-towarowej linii kolejowej Katowice-Opole-Wrocław, część siedzisk zlokalizowana jest przy towarowej linii kolejowej relacji Rybnicki Okręg Węglowy-Porty.

Gospodarka miasta i gminy. Gmina ma charakter typowo rolniczy – ponad 74% powierzchni gminy stanowią użytki rolne a około 17% lasy. Ponad 80% powierzchni użytków rolnych gminy stanowią grunty orne, dominuje produkcja roślinna (przede wszystkim zboża, ziemniaki, kukurydza). Produkcja zwierzęca maleje, opierając się głównie o bydło i trzodę chlewną. Przeważają gospodarstwa rolne o niewielkiej powierzchni – do 10 ha. Jednocześnie zwiększa się średnia powierzchnia gospodarstw stanowiących podstawowe źródło utrzymania.

Tereny leśne w gminie Toszek należą do Nadleśnictwa Rudziniec. Przeważa drzewostan iglasty, zajmujący ponad 70% powierzchni leśnej, z sosną jako gatunkiem dominującym. Gmina jest samowystarczalna w zakresie zasobów wodnych. Mieszkańcy miasta zatrudnieni są przede wszystkim w Szpitalu Psychiatrycznym (561 osób), w usługach, w podmiotach prowadzących działalność przemysłową, rośnie także znaczenie budownictwa i handlu.

Walory przyrodniczo – krajobrazowe. Pod względem geograficznym obszar gminy położony jest w pd.-zach. części Wyżyny Śląsko-Krakowskiej, w obrębie makroregionu Wyżyny Śląskiej. W krajobrazie gminy dominują równiny urozmaicone w okolicach Sarnowa pasmem wzniesień o wys. 300 m n.p.m. (Pagóry Sarnowskie) i sfałdowaniami terenu w rejonie Pniowa. Tereny te przecinają płytkie doliny z niewielkimi ciekami wodnymi (Potok Toszecki, Potok Pniowski, Potok Ligocki). Na wysokie walory przyrodnicze miasta i gminy składają się rozległe tereny leśne, malownicze doliny potoków oraz otwarte przestrzenie pól uprawnych. Atrakcyjny obraz środowiska naturalnego z obfitością typowej dla tych obszarów fauny (jelenie, sarny, daniela, dziki, zające, kuropatwy, bażanty, dzikie kaczki, bociany, łącznie z bocianem czarnym) uzupełniają ciekawe i zróżnicowane w formie historyczne obiekty architektoniczne i zespoły urbanistyczno-ruralistyczne. Największą atrakcją pod tym względem stanowi niewątpliwie toszecki zamek wraz z wzgórzem zamkowym. Warte zainteresowania są również inne obiekty: zabytkowy układ urbanistyczny starego miasta w Toszku z rynkiem, interesujące układy ruralistyczne wsi gminnych oraz usytuowane w nich dawne zespoły dworskie i obiekty sakralne, które można znaleźć na terenie każdego z sołectw.

Z uwagi na położenie przy głównym układzie komunikacyjnym, sąsiedztwo miast Katowickiego Zespołu Metropolitalnego, bogactwo kulturowe i przyrodnicze – miasto i gmina Toszek są atrakcyjne dla turystyki i wypoczynku,

Historia miasta i gminy Toszek. Miasto powstało przy głównym paneuropejskim średniowiecznym trakcie z zachodu na wschód Europy, zwanym Via Regia (Drogą Królewską lub Drogą Wysoką). Gród w Toszku wzmiankowany od 1136 r., pierwotnie stanowił lenno klasztoru premonstratensów we Wrocławiu. Potem pozostawał w rekach książęcych, w różnych okresach: raciborsko-opolskich, bytomsko-kozielskich, cieszyńskich. Książęta raciborscy utworzyli tu kasztelanię (wzmiankowana od 1222 r.), liczącą 21 parafii. W ich imieniu podległym terenem zarządzał kasztelan osiadły na zamku w Toszku. Wokół grodu rozwinęła się osada, która przed 1321 r. przeszła lokację na prawie niemieckim. Pierwotnie miasto wraz z zamkiem otoczone było wspólnym murem obronnym. W następnych latach ziemia toszecka dzieliła losy polityczne Śląska, od 1 poł. XIV w. stanowiącego lenno czeskie, w 1 poł. XVI w. przechodząc pod zwierzchność monarchii habsburskiej. Habsburgowie oddali miasto w ręce prywatne: od 1559 do 1638 r., Toszek był własnością r. rodziny von Redern, potem, do 1707 r. – hr. Colonnay. Na przestrzeni lat ulegało licznym klęskom: zrujnowane w czasie najazdu husytów i wojny 30-letniej, zniszczone pożarami w latach 1833, 1878-80. Po wojnach śląskich, w 1742 r. Toszek wraz z resztą Śląska wszedł w skład państwa pruskiego. Wynik plebiscytu był negatywny dla państwa polskiego, Toszek pozostał przy Niemczech. Dopiero po II wojnie światowej ziemia toszecka znalazła się w granicach Polski.

V.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY GMINY

Krajobraz kulturowy gminy Toszek został ukształtowany przez czynniki historyczne, geograficzne i przyrodnicze. Największe znaczenie wśród nich miały następujące elementy:

- położenie geograficzne – dorzecze Odry, dobre gleby i warunki klimatyczne sprzyjały rozwojowi rolnictwa, skutkowały powstawaniem osad rolniczych (obfitość obiektów o charakterze dworskim i rezydencjonalnym; założenia ruralistyczne);
- położenie przy głównym europejskim szlaku komunikacyjnym (Via Regia) stworzyło warunki do powstawania grodów i osad handlowych o charakterze miejskim (zamek, średniowieczny miejski układ urbanistyczny);
- burzliwa historia Śląska, który po wymarcu polskich Piastów, przechodził w kolejnych wiekach pod panowanie czeskie, austriackie a w końcu pruskie i niemieckie, doprowadziła do przenikania się wpływów i kultur, co znalazło wyraz w obyczajach, sztuce i kulturze dawnych pokoleń;
- II wojna światowa – działania wojenne nie przyniosły, co prawda, wielkich zniszczeń, następstw wojny były natomiast zmiany ustrojowe i administracyjne – nowy porządek powojenny skutkował wymianą ludności oraz zmianami własnościowymi obiektów;

▪ przemiany ustrojowe w Polsce, zapoczątkowane w 1989 r. – ich konsekwencją stała się komunalizacja i prywatyzacja części zabudowy, przywrócenie samodzielności decyzyjnej i kompetencji władzom samorządowym, przystąpienie do Wspólnoty Europejskiej, co otworzyło nowe możliwości finansowe i organizacyjne w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Z miastem związani są zasłużeni medycy, dla których Toszek był miejscem urodzenia. Pierwszy z nich to **Johann Wendt** (1777 - 1845) – niemiecki lekarz pediatra, nauczyciel akademicki związany z Uniwersytetem Wrocławskim, rektor tej uczelni w latach 1823-1824, który zmarł we Wrocławiu; autor wielu prac naukowych z dziedziny medycyny. Drugim jest **Ludwig Guttman** (1899-1980) – niemiecki lekarz neurolog pochodzenia żydowskiego, który rozpoczął karierę jako sanitariusz w szpitalu w Królewskiej Hucie a po studiach medycznych we Wrocławiu, został dyrektorem wrocławskiego szpitala żydowskiego. W związku z ogarniającym Niemcy nazizmem, na początku 1939 wyemigrował do Wielkiej Brytanii. Początkowo, jako obywatel niemiecki, nie mógł praktykować i zajmował się pracą naukową. W 1944 powierzono mu zadanie stworzenia oddziału dla paraplegików - inwalidów wojennych z drugiej wojny światowej, dla których opracował nowatorskie metody rehabilitacji. Był inicjatorem igrzysk paraolimpijskich. Za swoje zasługi otrzymał tytuł szlachecki z rąk królowej brytyjskiej. Zmarł w Aylesbury, Wielka Brytania.

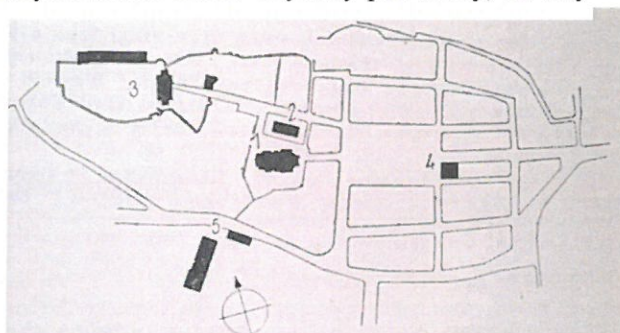
V.2.1. Zabytki nieruchome gminy Toszek.

W myśl ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, za zabytki nieruchome uznaje się krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne, zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji¹.

Gminną ewidencją zabytków objęte są **184 obiekty** znajdujące się w granicach gminy miejsko-wiejskiej Toszek, w tym **38** z nich wpisano do rejestru zabytków województwa śląskiego².

Układ urbanistyczny miasta. Nr rejestru zabytków: A/382/53. Czytelny pierwotny, owalny zarys miasta, w osi wschód – zachód. Z narożników centralnego prostokątnego rynku i pośrodku krótszych pierzei wybiegają ulice, tworzące układ szachownicowy.

Pierzeje zabudowane budynkami dwukondygnacyjnymi w układzie kalenicowym. Ratusz usytuowany w pd.-wsch. narożniku placu rynkowego. Zachowany układ parcel z budynkami

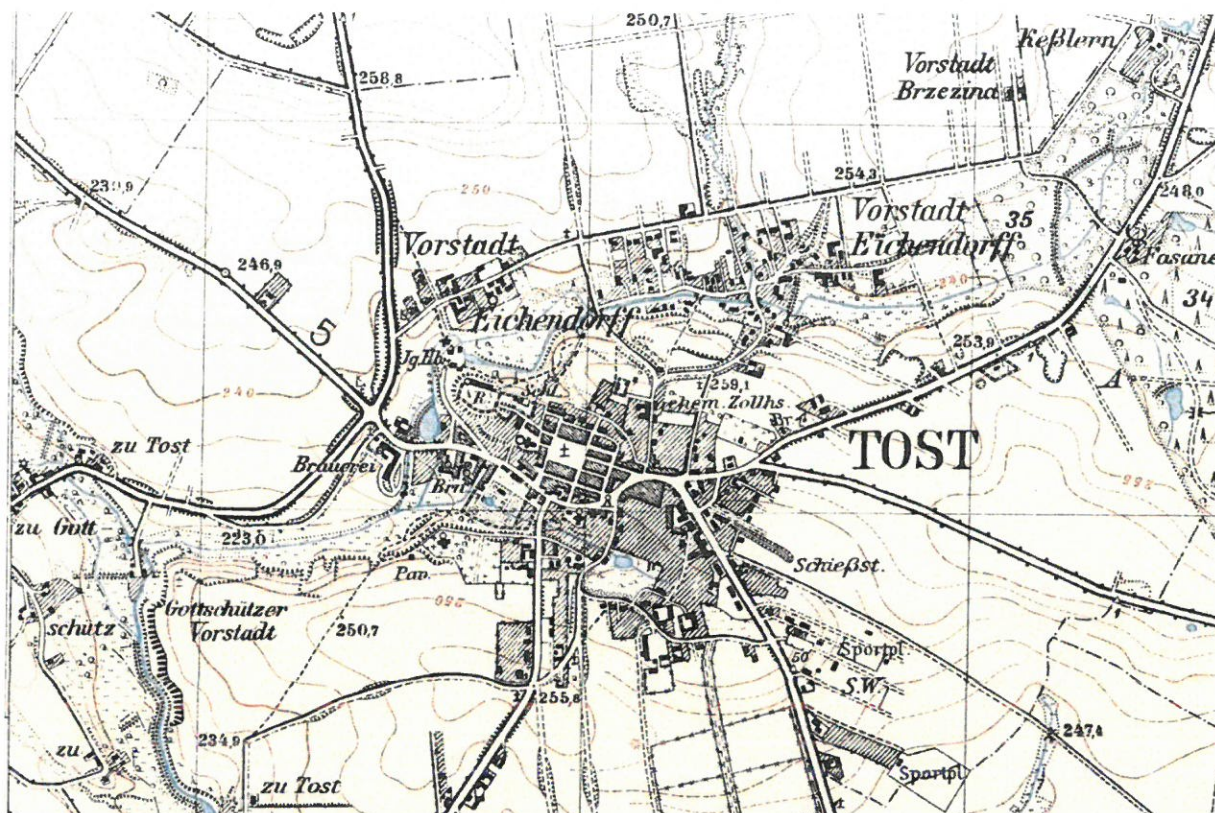
Plan Toszka: 1 kościół par., 2. plebania, 3. zamek, 4. ratusz, 5. dolny dwór (za: Katalog Zabytków Sztuki w Polsce)

¹ Art. 6 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. 2003 Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.).

² patrz: Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Toszek

frontowymi od rynku i oficynami przy ulicach równoległych. Na zach. od rynku kościół parafialny oraz zamek – na wzgórzu, oddzielonym fosą. Na pd. od miasta kościół cmentarny.

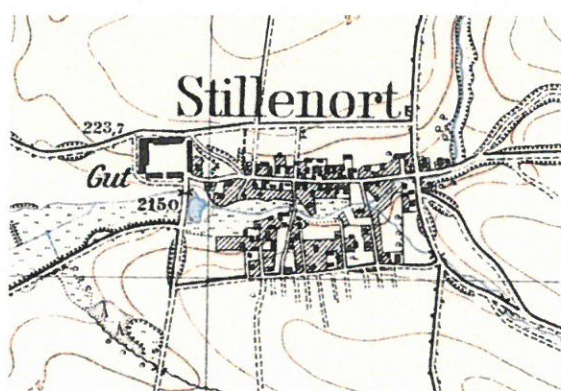

Plan Toszka wraz z przedmieściami z lat 30-tych XX w. (Meßtischblatt 1:25000, 1938)

Układy ruralistyczne. Ciekawie prezentują się zróżnicowane układy ruralistyczne wsi ziemi toszeckiej. Dominuje układ przestrzenny ulicówki (Sarnów) i wielodrożnicy (Pisarzowice). Obok nich występują także owalnica, przekształcona w wielodrożnicę (Paczyna) oraz rzadziej spotykana na Śląsku – szeregówka nadbrzeżna (Boguszyce) i regularna, zwarta wielodrożnica, wykształcona, być może, z szeregowki nadbrzeżnej (Ciochowice). W większości wsi dominantami funkcjonalnymi i kompozycyjnymi były: kościół oraz zespół majątku dworskiego, z pałacem lub dworem, zespołem zabudowy folwarcznej a często także, z okazałym parkiem. Rozplanowanie wsi pozostało na ogół czytelne, największe niekorzystne przekształcenia nastąpiły w zabudowie siedzib szlacheckich.

Paczyna . (Meßtischblatt 1:25000, 1938)

Ciochowice . (Meßtischblatt 1:25000, 1938)

Architektura obronna. Najbardziej znanym obiektem zabytkowym ziemi toszeckiej jest zespół zamkowy. Ruiny zamku w Toszku usytuowane są na wzgórzu na zach. od starego miasta. Zamek wzniesiony został na przełomie XIV i XV w. w miejscu XII-wiecznego grodu drewnianego. Budowla przechodziła burzliwe koleje losu – zniszczona w wyniku nawały husyckiej, odbudowana została w latach 1433-80 przez księcia opolskiego Przemysława, po raz kolejny została

odbudowana po pożarze i przekształcona w rezydencję nowożytną przez Kaspara hr. Colonnę w l. 1650-66. W późniejszych latach zamek stanowił własność Posadowskich i Adolpha v. Eichendorffa, ojca poety Josepha. Od czasu pożaru w 1811 r. pozostaje w ruinie. Zamek gotycki, z elementami renesansowymi i barokowymi, na nieregularnym rzucie o owalnym narysie murów. Zachował się budynek bramny i budynek mieszkalny z istniejącą basztą pn. oraz stajnia a po stronie wsch. – nowożytne fortyfikacje na rzucie trapezu z czterema bastcjami, bramą i pozostałościami wcześniejszej fosy. Przy bramie, połączony z bastcją, znajduje się tzw. „dom burgrabiego”. Godne wzmianki są również zabudowania tzw. Dolnego Zamku wzniesionego po pożarze w 1811 roku oraz usytuowany w oficynie Domek Bractwa Strzeleckiego.

Z zamkiem związane są dwie legendy. Jedna z nich opowiada o bogactwie właścicieli zamku, Gaschinów, którzy wśród licznych skarbów posiadali również **złotą kaczkę**, siedzącą na złotych jajkach wypełnionych klejnotami. W czasie pożaru, który wybuchł w 1811 r., zbudzona ze snu księżna Gizela porwała kaczkę i zbiegła do podziemnego przejścia łączącego zamek z pobliskimi Kotliszowicami. Loch się zawalił a księżna kaczkę zgubiła, z trudem ratując życie. Na zamku pokutuje również duch **białej damy** pojawiającej się w pierwszy dzień świąt wielkanocnych. To duch córki strażnika wrzuconej przez okrutnego grafa do lochów, ukazujący się w kolejne rocznice śmierci. Istnienie tych legend stanowi dziś inspirację dla organizatorów licznych imprez odbywających się na toszeckim zamku.

Architektura sakralna. W tej grupie znajduje się *kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej* w Toszku. Pierwotny wzniesiony po 1163 r. przez premonstratensów wrocławskich.

Obecny zbudowany ok. 1450 r., gruntownie przekształcony w latach 1713–15 z fundacji Johanna Dietricha v. Peterswald. Kościół to późnogotycka, zbarokizowana, trójnawowa, sklepiona bazylika z emporami i pseudotranseptem oraz wydłużonym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium i dostawioną w 1860 r. wieżą. Wewnątrz bogate wyposażenie z XVIII i XIX w.

Drugą budowlą sakralną Toszka jest późnobarokowy *kościół cmentarny św. Barbary*, zbudowany z fundacji hr. Fr. Kotulińskiego, między 1720 a 1750 rokiem. Kościół uległ spaleniowi w 1833 r. a odbudowany został w roku 1849. Budowla sklepiona, prezentuje ciekawy rzut, z prostokątną nawą i trójlistną częścią wsch. Warto wspomnieć również kościoły i kaplice znajdujące się w okolicznych wsiach: barokową *kaplicę św. Anny w Ligocie Toszeckiej*, która powstała dzięki fundacji, wyżej wspomnianego hr. Kotulińskiego, *kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła w Kotulinie* – wzniesiony przez budowniczego Śliwkę z Zabrzea w latach 1909–11, w miejscu starego, zniszczonego pożarem, *kościół św. Marcina w Paczynie* – obecny, wybudowany w 1931 r., wg projektu bytomskiego architekta Ehla, przejął część barokowego wyposażenia pierwotnej świątyni, po której pozostała tylko drewniana dzwonnica z 1679 r.

Kościółom często towarzyszą cmentarze oraz zabudowania i obiekty pomocnicze – plebanie, zabudowania gospodarcze a także przydrożne krzyże i kaplice, często poświęcone popularnemu na Śląsku świętemu – Janowi Nepomucenowi, który jak wierzą, strzegł przed powodzią.

W Toszku, oprócz katolickiego cmentarza parafialnego, istnieje także cmentarz komunalny, dawniej ewangelicki. Zachowały się również pozostałości kirkutu, na którym przetrwały nieliczne ale interesujące macewy, o zróżnicowanej symbolice przedstawień.

Zespoły dworskie i pałacowe stanowią zawsze obiekty atrakcyjne pod względem architektonicznym, często odznaczają się okazałymi gabarytami i wyszukaną formą, wyróżniając się na tle typowego budownictwa wiejskiego. Na terenie gminy Toszek znajduje się ich kilka, niestety ich obecny wygląd nie przypomina dawnych, świetnych rezydencji. Pozostałości tego rodzaju obiektów znajdujemy w Paczynie, Kotliszowicach i Pniowie.

Klasycystyczny *dwór w Paczynie* powstał ok. 1820 r. Prostokątna, dwutraktowa budowla z osiową sienią i salonem ogrodowym, połączona jest z dwiema oficynami. We wnętrzach zachowały się pozostałości klasycystycznego wystroju. Dworowi towarzyszą zabudowania dworskie, tworząc wraz z nim zespół zabudowy. Obiekty mocno zaniedbane, znajdują się w bardzo złym stanie technicznym. *Pałac*

w *Pniowie* wybudował generał H.B. von Gröling w 1770 r. Barokowa budowla była rozbudowywana w XIX w. Wzniesiono ją na rzucie prostokąta, z sienią na osi, była dwupółtraktowa, w części pomieszczeń sklepiona. Pałac otoczony był parkiem krajobrazowym, którego istotnym elementem kompozycyjnym była przecinająca teren parkowy rzeka. Na terenie parku znajdowało się mauzoleum rodu v. Gröling. Pałac został uszkodzony w trakcie działań wojennych w 1945 r. Pozostaje w stanie ruiny. *Pałac w Kotliszowicach* zbudowany został w 1861 r. w stylu eklektycznym, wokół niego zachowały się pozostałości parku krajobrazowego i zabudowań gospodarczych. Wśród zachowanych budowli rezydencjonalnych wymienić należy neogotycki *palacyk w Kotulinie* – dziś siedzibę szkoły podstawowej.

Zabudowa mieszczańska. Toszecki rynek stanowi centralny punkt układu urbanistycznego

miasta. Klasycystyczny ratusz usytuowany jest nietypowo, we wsch. pierzei placu. Budowla klasycystyczna, pierwotna wzniesiona w 1767 r. Obecna, z 1836 r., góruje nad rynkiem monumentalną fasadą z parą narożnych wież. Obszerny prostokątny plac okala zwarta

zabudowa złożona z kamienic mieszczańskich, wzniesionych po pożarze miasta w 1833 r. W części centralnej placu znajduje się barokowa figura św. Jana Nepomucena 1725 r. Rynek otrzymał główną nagrodę w konkursie na Najlepszą Przestrzeń Publiczną Województwa Śląskiego w roku 2007, organizowanym corocznie przez Marszałka Województwa Śląskiego.

Parki i zieleń kształtowana. Jednym z najciekawszych przyrodniczo miejsc położonych w gminie Toszek jest Las Fazaniec, rozciągający się na północny-wschód od miasta i obejmujący swym zasięgiem 64,6 ha. Teren ten ukształtowano w 1848 r. jako miejsce hodowli bażantów. Wkrótce obszar ten stał się ulubionym miejscem spacerów mieszkańców Toszka. W 2009 r. na terenie lasu urządzono ścieżkę dydaktyczną, popularyzującą walory przyrodniczo-historyczne lasu. Bardziej typowymi elementami zieleni komponowanej są tradycyjnie cmentarze, nierzadko z ciekawymi okazami starodrzewu oraz dawne parki dworskie i pałacowe, które niestety, przez wiele lat pozbawione pielęgnacji, straciły kompozycję i znaczną część walorów estetycznych.

V.2.2. Zabytki ruchome.

Zabytki ruchome, czyli jak je definiuje ustawa *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* „rzeczy ruchome będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”, dzielą się na kilka kategorii: artystyczne wyposażenie wnętrz sakralnych i świeckich, wolnostojące rzeźby i pomniki, krzyże pokutne lub dewocyjne, a także wytwory techniki i rzemiosła: urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki.

Na terenie gminy Toszek rozpoznano **162** takie obiekty i założono im karty ewidencyjne. Część z nich została objęta ochroną prawną przez wpisanie do rejestru zabytków województwa śląskiego. Znaczna większość tych przedmiotów to elementy wyposażenia kościołów i kaplic – przede wszystkim, szczególnie bogatego wyposażenia kościoła św. Katarzyny Aleksandryjskiej, (m.in. interesujące zabytki gotyckiego złotnictwa i snycerki). Znajdują się również wśród nich elementy detalu architektonicznego – zamki ślusarskie, stolarka i okucia, stanowiące wyposażenie lub wystrój zamku, czy budynków mieszkalnych. W grupie tej znalazło się także sześć macew z cmentarza żydowskiego w Toszku.

V.2.3. Zabytki archeologiczne.

Sprzyjające warunki klimatyczne i glebowe dorzecza Odry oraz atrakcyjne położenie przy głównych szlakach komunikacyjnych spowodowały, że ziemia toszecka od dawien dawna była miejscem intensywnego osadnictwa. Wśród **czterech** zewidencjonowanych tu stanowisk archeologicznych wymienić należy: wielokulturowe grodzisko średniowieczne (Toszek) i grodzisko stożkowe (Pniów) oraz cmentarzysko z okresu kultury łużyckiej (Wilkowiczki).

V.2.4. Kulturowe szlaki turystyczne i trasy rowerowe na terenie gminy.

Przez gminę Toszek przebiega odcinek paneuropejskiej **Drogi św. Jakuba** – dawnego szlaku pielgrzymkowego, który prowadzi z Europy wschodniej do Santiago de Compostela w Hiszpanii. Szlak oznaczony jest znakiem muszli, atrybutem św. Jakuba Starszego – . Odcinek

przebiegający przez Toszek otwarty został w czerwcu 2013 r. a swój początek ma w Piekarach Śl.

O gminę Toszek zahacza również **Szlak Architektury Drewnianej**, oznaczony symbolem .

W trasę **pętli gliwickiej** włączona została drewniana dzwonnica z 1679 r., pozostałość po dawnym kościele św. Marcina w Paczynie.

Poza tymi trasami turystycznymi, mającymi swoje odnogi w całej Europie, teren gminy Toszek przecinają lokalne drogi turystyczne, wiodące przez ciekawe pod względem historycznym i przyrodniczym zakątki gminy.

Szlaki piesze:

Szlak powstańców Śląskich (niebieski): Bytom - Zbrostawice - Karchowice - Pniów - Pisarzowice - Toszek - Grabina - Płużniczka - Dąbrówka - Strzelce Opolskie "Góra Św. Anny" - Kędzierzyn Koźle - Kotlarnia - Łącza - Sierakowice - Rachowice - Kozłów - Gliwice.

Szlak Okrężny wokół Gliwic (żółty): Rudy - Sierakowice - Łącza - Rudno - Kleszczów - Taciszów - Bycina - Ciochowice - Toszek - Oracze - Wilkowiczki - Zacharzowice - Pniów - Pyskowice - Gliwice - Paniówki - Chudów - Rudy.

Szlak Stulecia Turystyki (zielony): Rybnik - Wilcza - Nieborowice - Smolnica - Trachy - Sierakowice - Rudno - Pławniowice - Niekarmia - Ligota Toszecka - Płużnica Wielka - Dąbrówka - Świbie - Wielowieś - Tworóg - Miasteczko Śląskie - Tarnowskie Góry.

Trasy rowerowe:

W poszukiwaniu złotej kaczki: Toszek PKP - Słupsko - Niewiesz - Bycina - Paczyna - Pniów - Zacharzowice - Sieroty - Gajowice - Kotliszowice - Toszek - Toszek PKP.

Kot: Toszek PKP - Sarnów - Świbie - Wielowieś - Kieleczka - Świniowice - Tworóg - Brynek - Połomia - Wojska - Sieroty - Zacharzowice - Wilkowiczki - Toszek - Toszek PKP.

Razem czy osobno: Pyskowice PKP - Pniów - Zacharzowice - Wilkowiczki - Toszek - Pawłowice - Ligota Toszecka - Kotulin - Proboszczowice - Chechło - Rudziniec PKP.

V.2.5. Cykliczne imprezy propagujące dziedzictwo kulturowe gminy.

Centrum Kultury „Zamek” w Toszku jest organizatorem licznych imprez o charakterze rozrywkowym, artystycznym i edukacyjnym, które w zamierzeniu – przez rozrywkę i zabawę – mają spełniać rolę edukacyjną i propagować historię, kulturę i sztukę regionu. Wśród tych przedsięwzięć, wymienić należy następujące cykliczne imprezy:

- Koncert ku czci Jana Pawła II w Kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku
- IV Dzień Tańca na Zamku w Toszku
- Toszecka Majówka
- Browarie Toszeckie - "Złote Średniowiecze na Zamku w Toszku"
- Festyn Rodzinny z okazji Dnia Dziecka
- Zamkowe wakacje
- Dni Toszka
- Dzień Średniowieczny - "Złote Średniowiecze na Zamku w Toszku"
- Zabawy taneczne na Zamku w Toszku

- Koncert promenadowy orkiestr dętych
- Dzień Dziedzictwa
- VI Oktoberfest na Zamku w Toszku
- V Konkurs na potrawę świąteczną

V.2.6. Stowarzyszenia działające na rzecz kultywowania tradycji i ochrony dziedzictwa kulturowego Ziemi Toszeckiej.

Mieszkańcy gminy związani są z historią i kulturą regionu. Dostrzegając jego atrakcyjność, wynikającą z położenia geograficzno-przyrodniczego a także z bogatej historii i kultury, której przejawy zachowały się do dziś zarówno w formie materialnej (zabytkowe budowle, ich wyposażenie, miejsca związane z historycznymi wydarzeniami i osobami), jak i niematerialnej (specyficzny folklor, zwyczaje, gwara) zrzeszają się w organizacje i stowarzyszenia, których celem jest kultywowanie i upowszechnianie dziedzictwa Ziemi Toszeckiej.

Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Toszeckiej. Podstawowym celem działania Towarzystwa jest ożywienie i kształtowanie życia społecznego w gminie Toszek w trosce o zachowanie tradycji, zwyczajów, dziedzictwa i kultury regionu. Przejawia się to w działalności kulturalnej, edukacyjnej, towarzyskiej, gospodarczej i rekreacyjnej. TPZT stworzyło m.in. forum dla wymiany myśli i poglądów w kwestiach społeczno-gospodarczych, było inicjatorem wystaw fotograficznych „Toszek na starej fotografii”, „Zamek wczoraj i dziś”. Od roku 2011 Towarzystwo organizuje m.in. takie imprezy cykliczne jak: Fete de la Musique – Święto Muzyki, rajd rowerowy „Drogą św. Jakuba przez Ziemię Toszecką”, konkurs „Człowiek Roku Ziemi Toszeckiej”.

Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego, Koło Toszek. Towarzystwo jest organizacją mniejszości niemieckiej działającą na terenie województwa śląskiego. Jego celem jest kultywowanie tradycji i historii Niemców na Śląsku. Koło w Toszku organizuje corocznie kilkanaście imprez i przedsięwzięć kulturalnych skierowanych do wszystkich pokoleń. Do szczególnie udanych i popularnych należą rajd rowerowy „Szlakiem zabytków Ziemi Toszeckiej”, Festyn Ogrodowy w Pawłowicach, koncerty, wycieczki i pielgrzymki. Koło DFK Toszek współpracuje także z rodzinami ofiar obozu NKWD w Toszku, przeprowadziło akcję zbierania informacji o ofiarach II wojny światowej z terenu toszeckiej parafii, a także zainicjowało Toszecki Jarmark Adwentowy.

Stowarzyszenie „RAZEM DLA KOTULINA”. Stowarzyszenie zostało założone przez mieszkańców wsi chcących zaktywizować miejscową społeczność. Celem Stowarzyszenia jest wspieranie rozwoju Kotulina, pielęgnowanie tradycji, zintegrowanie mieszkańców i promowanie wioski tak, aby stała się ona rozpoznawalna i znana. Stowarzyszenie chce realizować ambitny program połączenia tradycji z nowoczesnością, tak by Kotulin w przyszłości stał się miejscem atrakcyjnym zarówno dla przybyszów, jak i dla mieszkańców.

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

Stan techniczny poszczególnych obiektów architektury, ujętych w gminnej ewidencji zabytków jest zróżnicowany, choć ogólnie należy go określić jako dobry, a nawet wyróżniający na tle reszty województwa śląskiego. Na stan niektórych obiektów, oprócz upływu czasu i niekorzystnego działania czynników atmosferycznych wpływ ma również bezmyślna, a czasem świadomie niszczycielska działalność ludzka. W przypadku tych budynków w pierwszej kolejności wymagane jest przeprowadzenie podstawowych remontów w celu uniknięcia ich dalszej degradacji.

W związku z istniejącymi preferencyjnymi warunkami nabywania na własność lokali lub całych obiektów przez dotychczasowych najemców, systematycznie maleje udział gminy w budynkach będących dotąd wyłącznie jej własnością. Rozszerza się natomiast zakres funkcjonowania wspólnot mieszkaniowych, które samodzielnie, coraz bardziej skutecznie i racjonalnie gospodarują mieniem.

Duży stopień zużycia budynków, ich wiek, niewystarczająca w stosunku do potrzeb wysokość środków finansowych przeznaczana przez lata na ich utrzymanie powodują liczne awarie, wymuszające przeprowadzenie doraźnych działań interwencyjnych i remontowych, umożliwiających ich funkcjonowanie i utrzymanie **we względnie dobrym stanie technicznym**, niekoniecznie jednak korzystnych dla estetyki i wartości historycznej obiektów. Długoletnie zaniedbania państwa w opiece nad zabytkami oraz niewystarczająca świadomość historyczna mieszkańców, spowodowały liczne straty w oryginalnej substancji zabytkowej. Niektóre obiekty zmodernizowano lub w znacznym stopniu przebudowano.

Mimo tych zjawisk, stałą troską władz Toszka jest polepszanie stanu technicznego obiektów, ich modernizacja oraz dostosowywanie do rosnących wciąż standardów użytkowania. Dotyczy to nie tylko obiektów architektonicznych ale także dróg, zieleni miejskiej i szeroko pojętej przestrzeni publicznej, która, w przypadku znacznej części miasta, objęta jest ochroną prawną na mocy wpisu do rejestru zabytków.

Jeśli chodzi o stanowiska archeologiczne trzeba pamiętać, że oprócz już zidentyfikowanych, zawsze istnieje możliwość ujawnienia nowych faktów osadniczych. Należy więc wykazywać się ostrożnością przy prowadzeniu wszelkich robót ziemnych. Dla stanowisk i zabytków archeologicznych „szkodliwy” jest więc obecny boom inwestycyjny: budowa domów, dróg, melioracje, wodociągi, itp. Zabytkom archeologicznym grozi również kradzież i wywóz za granicę, stanowią bowiem one coraz bardziej pożądane przez kolekcjonerów eksponaty.

Według gminnej ewidencji zabytków na terenie gminy znajdują się 184 obiekty zabytkowe, w tym 38 z nich wpisano do rejestru zabytków. W poniższej tabeli zebrano dane 179 spośród zweryfikowanych obiektów ewidencyjnych, biorąc pod uwagę ich stan zachowania i typ własności.

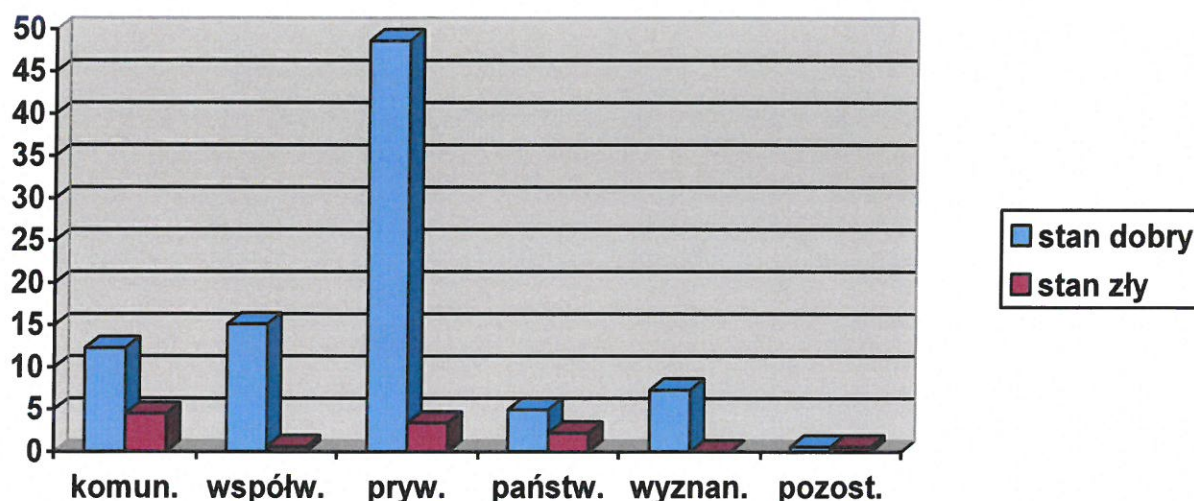
OCENA STANU ZABYTKOWYCH OBIEKTÓW NIERUCHOMYCH

typ własności	stan							razem
	bardzo dobry	dobry	zanied bany	zły	bardzo zły	trwała ruina	nie istnieje	
komunalna	-	22	3	-	-	1	4	30
współwłasność	-	27	-	-	1	-	-	28
prywatna	1	86	3	-	1	2	-	93
państwowa	-	9	2	2	-	-	-	13
wyznaniowa	5	8	-	-	-	-	-	13
inne	-	1	1	-	-	-	-	2
razem	6	153	9	2	2	3	4	179

Z powyższych danych można wyciągnąć następujące wnioski:

- najwięcej obiektów zabytkowych jest własnością prywatną,
- z tych obiektów prawie wszystkie znajdują się w stanie zadowalającym,
- w niezłej kondycji znajdują się obiekty będące własnością komunalną,
- nienajlepiej prezentują się obiekty państwowe, choć liczbowo jest ich zdecydowanie najmniej,
- obiekty wyznaniowe są w stanie bardzo dobrym.

Dane te można też zobrazować przystępniej poniższym diagramem:

Każda para kolumn dotyczy danego typu własności. Kolor niebieski oznacza obiekty znajdujące się w stanie dobrym (przyjęto za GEZ stan bardzo dobry lub dobry), natomiast kolor czerwony oznacza stan zły (przyjęto za GEZ - stan zaniedbany, zły, bardzo zły, ruina, nie istnieje). Na osi pionowej podano procentowy udział wszystkich typów obiektów w stosunku do całej liczby obiektów zabytkowych w gminie Toszek.

Obecnie (sierpień 2013 r.) niewiele obiektów zabytkowych na obszarze gminy znajduje się w stanie daleko posuniętej dewastacji. Stan techniczny większości obiektów wpisanych do rejestru zabytków można określić jako dobry lub zadowalający. Zagrożone pozostają obiekty obecnie niezagospodarowane i nie użytkowane. Oczywiście przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak środków finansowych na realizację remontów i zabezpieczeń, nie jest to wyłącznie wynik zaniechań i złej woli właścicieli.

Większość zabytków ruchomych to obiekty sztuki sakralnej. W tym przypadku mamy do czynienia nie tylko z zabezpieczeniem przed dalszą degradacją substancji zabytkowej, ale najczęściej administratorzy parafii idą dalej i we współpracy ze służbami konserwatorskimi starają się podołać fachowej renowacji obiektów rejestrowych.

Na następnych stronach przedstawiono w formie tabelarycznej zestawienie różnorodnych czynników, mogących mieć wpływ na aktualny stan dziedzictwa kulturowego, na perspektywy rozwoju ochrony i opieki nad dziedzictwem oraz na sposoby jego wykorzystania w życiu społeczno-gospodarczym regionu. Zestawienie ma formę analizy SWOT, nazywanej tak od pierwszych liter angielskich wyrazów wartościujących czynniki wpływające na opisywane sfery życia i mających odpowiedniki w polskich określeniach, użytych w poniższej tabeli.

Analizę SWOT można stosować do budowania planów strategicznych gminy a także do wypracowania priorytetowych kierunków działań dostosowanych do osiągnięcia zamierzonych celów. Poniżej zestawiono czynniki analizy dla gminy Toszek, które mogą mieć wpływ na możliwości rewitalizowania dóbr kultury oraz ich ochronę. Wykorzystano tutaj niektóre dane wymienione w Strategii Rozwoju Gminy Toszek na lata 2013-2020 oraz dodano nowe czynniki mające wpływ na możliwość zaprojektowania strategii związanej z opieką nad zabytkami.

ANALIZA SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE W GMINIE TOSZEK	
mocne strony	słabe strony
- korzystne położenie gminy względem głównych szlaków komunikacyjnych: autostrada A4 w odległości 12 km, autostrada A1 w odległości 23 km do, droga krajowa nr 94 relacji GOP-Pyskowice-Opole, w pobliżu Międzynarodowy Port Lotniczy Katowice - Pyrzowice – 40 km, kolejowa linia pasażerska - bliskość aglomeracji miejskich – górnośląskiej i opolskiej - możliwość inwestycji mieszkaniowych - bliskość ośrodków szkolnictwa wyższego – Gliwice, Opole - walory przyrodniczo - krajobrazowe: bliskość terenów leśnych - walory turystyczne - zachowanie zabytkowego kompleksu zamkowego w Toszku oraz innych, licznych obiektów zabytkowych w gminie; szlaki turystyczne przebiegające przez teren gminy: Szlak Powstańców Śląskich, Szlak Okrężny Wokół Gliwic, Szlak Stulecia Turystyki, Via Regia - utożsamianie się mieszkańców gminy Toszek z regionem - podtrzymywanie regionalnych tradycji - organizacje pozarządowe działające w różnych dziedzinach życia społecznego i gospodarczego - rozwinięta współpraca terytorialna (samorządowa i zagraniczna)	- negatywny wizerunek gminy ukształtowany w przeszłości jako sąsiedztwo wielkiego ośrodka przemysłu węglowego - trudności komunikacyjne, wynikające z położenia gminy na granicy dwóch województw - niezadowalający stan infrastruktury technicznej (stan nawierzchni dróg) - niewystarczająca ilość parkingów i miejsc postojowych - transport publiczny – niewystarczająca ilość połączeń - niedostateczne wykorzystanie potencjału turystycznego - postępująca degradacja części zabytków i obiektów kultury - zbyt mało ścieżek edukacyjnych - niewystarczające zagospodarowanie istniejących tras turystycznych - brak przygotowanych terenów inwestycyjnych oraz zachęt i udogodnień dla inwestorów - niekorzystne wskaźniki demograficzne - duże bezrobocie wśród osób młodych - niewystarczający poziom wiedzy mieszkańców o problemach ochrony środowiska kulturowego
szanse	zagrożenia
- zewnętrzne środki finansowe (głównie unijne) w zakresie rewitalizacji dziedzictwa kulturowego - duże zainteresowanie agroturystyką, tradycją i folklorem - położenie nacisku na rozwój turystyki edukacyjnej i kulturowej - wykorzystanie położenia przy terenach „zielonych” i rekreacyjnych - zwiększenie i polepszenie poziomu bazy hotelowej i gastronomicznej	- brak zdefiniowanych programów operacyjnych oraz zakresów wsparcia dla przyszłej perspektywy finansowej Unii Europejskiej (na lata 2014-2020) - konkurencja oraz skomplikowane i długotrwałe procedury w aplikowaniu o środki pozabudżetowe, w tym z funduszy strukturalnych UE i MF EOG - małe możliwości uzyskiwania środków na renowację obiektów zabytkowych - postępująca degradacja zabytków

• zwiększenie dostępności informacji dla mieszkańców o możliwościach uzyskania dofinansowania dla inwestycji związanych z rewaloryzacją dóbr kultury • akcja edukacyjna i propagatorska skierowana do społeczności lokalnych • aktywizacja społeczności lokalnych • remonty obiektów zabytkowych • akcja promocyjna skierowana na zewnątrz (wydawnictwa promocyjne, reklama medialna, obecność na targach turystycznych) • rozwój współpracy międzygminnej	• brak środków własnych gminy oraz wspólnot mieszkaniowych na remonty obiektów zabytkowych • nieuwzględnianie charakteru regionalnej architektury w nowych inwestycjach • starzenie się lokalnej społeczności • niekorzystna koniunktura gospodarcza w kraju • kryzys finansów publicznych
--	--

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY TOSZEK NA LATA 2014–2017

Wg ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawową rolę w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym odgrywają gminy. Są one gospodarzem podległego im terenu i odpowiadają za wybór optymalnych kierunków rozwoju we wszystkich sferach życia. Ideą nadrzędną władz samorządowych Toszka w nawiązaniu do strategicznych dokumentów krajowych i wojewódzkich, jest zrównoważony rozwój miasta i gminy i pod tym kątem określono cele wieloletniej polityki gminnej.

Niniejszy Program Opieki nad Zabytkami jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Toszka. Program wyznacza w zamierzeniu cele, których realizacja powinna doprowadzić w przyszłości do wzmocnienia wizerunku gminy, jako zaplecza turystyczno-rekreacyjnego przemysłowego Śląska. Proponowane kierunki działań mają spowodować wyeksponowanie wartości związanych z tradycją i historią gminy, doprowadzić do wzrostu roli Toszka jako ważnego ośrodka kulturowego na mapie regionu i zwrócić uwagę na unikatowe wytwory materialnego i niematerialnego śląskiego dziedzictwa kulturowego, którego początki sięgają daleko głębiej, niż wiek XIX, wiek węgla i stali — epoka wielkiego przemysłowego boomu na Śląsku. Z drugiej strony ideą nadrzędną Programu jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Priorytety i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania Programu. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania Programu Opieki nad Zabytkami.

W związku z wyznaczonymi celami głównymi samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego gminy jako ważny czynnik jego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Priorytet II: Sprawne i nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.

Priorytet III: Działania edukacyjne związane z dziedzictwem skierowane do lokalnej społeczności, które mają na celu budowanie tożsamości kulturowej. Promocja zewnętrzna wartości kulturowych gminy.

Na następnych stronach przedstawiono w zestawieniu tabelarycznym kierunki działań i zadania, prowadzące do osiągnięcia zamierzonych celów.

PRIORYTET I: REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO JEDEN Z GŁÓWNYCH CZYNNIKÓW ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMINY	
kierunki działań	zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	- realizacja zadań własnych gminy w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością; - rewitalizacja gotyckiej wieży zamkowej oraz budynku stajni wraz z zagospodarowaniem otoczenia; planowany termin realizacji projektu – koniec 2015 r. - rozważenie podjęcia uchwały określającej corocznie wysokość dotowania przez gminę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, nie będącym własnością gminy; - zabezpieczenie i zaplanowanie działań pielęgnacyjnych cmentarza żydowskiego przy ul. Wielowiejskiej; - zapoznanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z możliwościami uzyskania dotacji i środków pozabudżetowych na określone zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami; - organizacja spotkań mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontownia obiektów zabytkowych; - wnioskowanie do Urzędu Marszałkowskiego o pomoc w organizowaniu konkursów na sposoby pozyskiwania środków finansowych w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego;
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych	- znakowanie obiektów zabytkowych oraz pomników przyrody; - zaopatrzenie zabytków w tablice informujące o ich historii i znaczeniu dla regionu; - oświetlenie ważniejszych zabytków; - udostępnienie wieży zamkowej dla ruchu turystycznego

PRIORYTET II: SPRAWNE I NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE ZASOBEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
kierunki działań	zadania
Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego.	- prowadzenie monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego; - zlecenie i dofinansowywanie prac studialnych i dokumentacyjnych dotyczących obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego regionu; współpraca w tym zakresie ze służbami konserwatorskimi; - okresowa aktualizacja „Planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”; - współpraca z policją, służbami konserwatorskimi i służbami celnymi w sprawie kradzieży i nielegalnego wywozu obiektów zabytkowych za granicę oraz ochrony p/poż. (szkolenie nt. zabezpieczania obiektów zabytkowych); - promocja działań społecznych w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego; - korelowanie zapisów Gminnej Ewidencji Zabytków z zapisami w obowiązujących Miejscowych Planach Zagospodarowania Przestrzennego i decyzjach o warunkach zabudowy; - okresowa weryfikacja Gminnej Ewidencji Zabytków; - wyznaczenie osoby w Urzędzie Miasta odpowiedzialnej za koordynację działań związanych z opieką nad zabytkami;
Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	- kontrola oznakowania szlaków turystycznych; - opracowanie szczegółowej koncepcji ścieżek turystycznych uwzględniających edukację historyczną oraz edukację ekologiczną; - wspieranie rozwoju turystyki rowerowej; - rozważenie utworzenia „szlaku zamkowego” we współpracy z sąsiednimi gminami (Chudów, Gliwice);

PRIORYTET III: DZIAŁANIA EDUKACYJNE SKIEROWANE DO SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH W CELU BUDOWANIA TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ ORAZ PROMOCJA ZEWNĘTRZNA WARTOŚCI KULTUROWYCH REGIONU	
kierunki działań	zadania
Edukacja społeczności lokalnej w kwestii znaczenia dziedzictwa dla regionu	• upowszechnianie informacji na temat dobrych praktyk konserwatorskich; • organizowanie i wspieranie organizacji konkursów, wystaw, imprez, kiermaszy, rajdów i festynów kulturowych z dziedzictwem kulturowym w tle; • dalsze wprowadzanie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji szkolnej poprzez organizowanie odpowiednich zajęć i konkursów; • kontynuacja edukacji regionalnej w szkołach – współpraca z instytucjami i organizacjami propagującymi edukację regionalną, udział uczniów w konkursach o tematyce regionalnej; • szerzenie idei paraolimpizmu przez przybliżenie młodzieży osoby jej twórcy i propagatora – L. Guttmanna; • ustanowienie nagrody za najlepiej przeprowadzony remont obiektu zabytkowego dla właścicieli i użytkowników zabytków; • wspieranie inicjatyw obywatelskich służących zachowaniu tradycji lokalnych;
Zapewnienie szerokiego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym regionu i zabytkach miasta	• utworzenie systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego; • instalacja interaktywnych punktów informacyjnych (infokioski, audioprzewodniki); • udostępnianie na stronach internetowych Urzędu Miasta informacji o zabytkach; • aktywna współpraca z mediami w celu promocji zabytków i upowszechniania działań związanych z opieką nad zabytkami;
Popularyzacja dziedzictwa kulturowego regionu	• wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych dziedzictwu kulturowemu i historii regionu; • reklama w mediach elektronicznych i tradycyjnych dorocznych imprez związanych z dziedzictwem regionu; • wspieranie imprez kulturalnych, popularyzujących dziedzictwo kulturowe gminy; • wspieranie imprez popularyzujących tradycje sąsiednich regionów; • wspieranie działań Towarzystwa Społeczno – Kulturalnego Niemców Województwa Śląskiego Koło Toszek; • wspieranie działalności organizacji pozarządowych, a w szczególności Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Toszeckiej;

Zadania określone w Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek na lata 2014–2017 będą realizowane w wyniku działań prawnych, finansowych i programowych samorządu gminy, wspólnie z posiadaczami i użytkownikami obiektów zabytkowych, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi. Jednak główny obowiązek dbania o właściwy stan tych obiektów spoczywa na ich właścicielach i dysponentach i to oni ponoszą koszty związane z pracami remontowymi i konserwatorskimi przy nich prowadzonymi.

W przyjętym Wieloletnim Programie Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy w latach 2012 – 2016 Gmina Toszek zaplanowała na rok 2012 wydatki remontowe związane z obiektami zabytkowymi w kwocie 3 500 PLN ale już w roku 2013 postanowiono przeznaczyć na ten cel kwotę 130 000 PLN .

Gmina podjęła się w latach 2013-2015 realizacji zadania „Rewitalizacja Gotyckiej Wieży Zamkowej z przeznaczeniem na Centrum Ekspozycji Historycznych „Zamek w Toszku” oraz rewitalizacja budynku stajni wraz z zagospodarowaniem otoczenia”; planowany termin realizacji projektu – 30.04.2015 r., wartość całkowita przedsięwzięcia 3 331 793 PLN, wartość dofinansowania 1 987 596 PLN. Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013.

W 2012 roku zrealizowano projekt o nazwie: „Remont i uroczyste otwarcie studni toszeckiego zamku”. Studnia stała się nową atrakcją turystyczną zamku, m. in. dzięki zorganizowanej imprezie otwierającej obiekt. Projekt wykonano w ramach działania 413 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” PROW na lata 2007-2013 i był współfinansowany ze środków Unii Europejskiej. Całość dofinansowania wyniosła 25 000 PLN.

W latach 2014-2017 Rada Gminy planuje podjęcie uchwały określającej corocznie wysokość dotowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, nie będących własnością gminy. W 2013 r. gmina Toszek postanowiła wesprzeć tego typu działania kwotą 30 000 PLN.

Opisane powyżej zadania mieszczą się w zakresie działań, prowadzących do realizacji **Priorytetu I** Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek.

Gmina posiada Gminną Ewidencję Zabytków, wypełniając w ten sposób obowiązek nałożony ustawą o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*¹. Ewidencja, która weryfikuje, aktualizuje i porządkuje na bieżąco informacje na temat stanu ilościowego i jakościowego obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, została wykonana 2006 r. GEZ stanowi obecnie podstawowe narzędzie umożliwiające sprawne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego i planowanie dalszych działań władz gminnych w kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego (**Priorytet II**). W ramach zadań priorytetu II zaplanowano aktualizację miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

W tym priorytecie mieści się również zadanie : „Utworzenie i promocja ścieżki informacyjno-turystycznej oraz poprawa estetyki małej infrastruktury turystycznej na terenie Zamku w Toszku”. Kwota dofinansowania: 24 536 zł. Projekt został zrealizowany w ramach działania 413 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” PROW na lata 2007-2013 i był współfinansowany ze środków Unii Europejskiej.

W trakcie opracowywania przez Towarzystwo Ziemi Toszeckiej jest projekt oznakowania trasy „Szlak św. Jakuba”.

W zakresie działań, prowadzących do realizacji **Priorytetu III** Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek władze samorządowe prowadzą promocję gminy na zewnątrz. Temu celowi

¹ Ustawa art. 22 ust. 2

służy m.in. wydawanie materiałów reklamowych, folderów oraz współfinansowanie wydawnictw opisujących walory przyrodnicze i kulturowe gminy. Podobną rolę spełnia organizacja imprez kulturalnych i sportowych, koncertów oraz konkursów i spotkań związanych z regionem. W najbliższym czasie do tego katalogu działań, dołączone zostaną kolejne, o charakterze edukacyjnym i propagatorskim, adresowane do społeczności lokalnej a w szczególności do młodych mieszkańców gminy, które mają uczulić kolejne pokolenia na kwestie ochrony zabytków i wytworzyć więź społeczną mieszkańców z ich małą ojczyzną. Wśród planowanych działań wymienić należy:

- wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej, za pomocą instalacji na obiektach zabytkowych tablic informacyjnych z ich krótką charakterystyką,
- zapoznanie młodego pokolenia z historią obiektów zabytkowych i skierowanie ich zainteresowania na opiekę nad nimi przez organizację konkursów w wyszukiwaniu elementów zabytkowego wyposażenia wnętrz w najbliższym otoczeniu dzieci i młodzieży szkolnej (domy mieszkalne i budynki użyteczności publicznej). Dodatkowym efektem tego typu działalności będzie wstępna ewidencja zachowanych zabytków ruchomych, stanowiących wyposażenie dawnych domów mieszkalnych, obiektów rolniczych lub przemysłowych. Ze środków Unii Europejskiej dofinansowano projekt : „VIII Browarie Toszeckie - czyli dobre i złe porządki hrabiny Anny Marii Colonney. Promocja turystyczna zamku w Toszku poprzez wydarzenie historyczne”. Kwota dofinansowania — 24 984,00 zł. Również ze środków unijnych korzystano przy publikacji wydawnictwa „Zabytki Gminy Toszek”, folderu „Zamki i pałace Spichlerza Górnego Śląska” w języku polskim, niemieckim i angielskim a także publikacji cyklu felietonów związanych ze Spichlerzem Górnego Śląska w gazecie „Wiadomości Powiatu Gliwickiego”. Łącznie, publikacje dofinansowano kwotą 17 050 PLN.

Ze środków Śląskiej Organizacji Turystycznej dofinansowano kwotą 2 000 PLN wydanie książeczki dla dzieci pt. „Jak odnaleźć skarb ?”, promującej zamek w Toszku wśród młodych turystów.

W tym miejscu należy wspomnieć o organizacjach pozarządowych. W latach 2011-2013 znaczący wkład w działania zmierzające do zachowania dziedzictwa kulturowego regionu wniosło Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Toszeckiej. Corocznie, 21 czerwca, organizowano Fete de la Musique – Święto Muzyki, organizowano rajdy rowerowe historycznymi szlakami a także wytyczono i oznakowano drogę „Via Regia”. W latach następnych zakłada się kontynuację tych działań a ponadto planowane jest opracowanie dokumentacji na temat kapliczek i krzyży przydrożnych na terenie gminy Toszek. Również Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego wpisywało się w latach 2011-2013 swoją działalnością w propagowanie dziedzictwa kulturowego regionu. Władze gminy będą w następnych latach wspierać działania organizacji przyczyniających się do podkreślania wielokulturowego charakteru regionu.

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY TOSZEK

Zadania określone w poprzednim rozdziale będą realizowane za pomocą następującego instrumentarium, którego podstawę stanowią obowiązujące przepisy prawne:

- *instrumenty prawne* – wynikające z przepisów ustawowych (m.in.: wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków, uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, powoływanie parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, itp.);
- *instrumenty finansowe* (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje na remonty obiektów wpisanych do rejestru zabytków, inne subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych);
- *instrumenty koordynacji* (oddziałujące m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami z innymi jednostkami samorządowymi, z organizacjami wyznaniowymi, z właścicielami zabytków);
- *instrumenty społeczne* (w sferze działania samorządu, m.in.: systemy szkoleń, doszkąlanie profesjonalne, interdyscyplinarny model pracy; w sferze budowania powiązań między władzami samorządowymi a społeczeństwem: system konsultacji i dyskusji publicznych, działania edukacyjne, promocyjne, współpraca z organizacjami pozarządowymi);
- *instrumenty kontrolne* (m.in. weryfikacja GEZ, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, monitoring realizacji GPOnZ).

IX. MONITOROWANIE REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY TOSZEK

Obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji Programu Opieki nad Zabytkami wynika z art. 87 ust. 5 i 6 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Zgodnie z cytowaną ustawą władza samorządowa ma obowiązek sporządzenia sprawozdania ze stanu realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek na lata 2014–2017 i przedstawić je Radzie Gminy w cyklu dwuletnim (*monitoring mid-term i monitoring ex post*).

Celem monitoringu jest zbieranie i analiza informacji dotyczących realizacji Programu na każdym etapie wdrażania. Proces monitorowania polega na przyglądaniu się zmianom, jakie zachodzą w wyniku realizacji celów programu przez zdefiniowane w nim kierunki działań, na analizie zebranych danych i opracowaniu sprawozdań. Stanowi on podstawę oceny uzyskanych efektów oraz podejmowania ewentualnych inicjatyw korygujących i propozycji zmian.

Kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki będą następujące:

W ramach priorytetu I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako jeden głównych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego miasta:

- poziom (w %) wydatków budżetu miasta na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom,
- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi,
- stan gminnej ewidencji zabytków i rejestru zabytków w zakresie zabytków nieruchomych i ruchomych,
- działania podjęte w celu rewitalizacji najważniejszych obiektów zabytkowych,
- wysokość dofinansowań do remontów rejestrowych obiektów zabytkowych nie będących własnością gminy,
- sposoby i formy informowania o możliwościach uzyskania dotacji na zadania z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- przeprowadzone konkursy na wsparcie realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- stan iluminacji najważniejszych zabytków.

W ramach priorytetu II: Sprawne i nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego:

- liczba prac studialnych i ewidencyjnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej, itp.),
- zakres obowiązków pracownika na stanowisku zajmującym się ochroną dziedzictwa kulturowego i opieką nad zabytkami,

- liczba prelekcji oraz imprez popularyzatorskich dla lokalnej społeczności na temat najcenniejszych wartości lokalnego dziedzictwa kulturowego,
- sposoby uzgodnionej współpracy z policją i strażą pożarną w sprawie ochrony p/poż. i ochrony elementów zabytkowych przed kradzieżą i nielegalnym wywozem,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, ścieżek edukacyjnych, przyrodniczych, itp.,
- stan oznakowania szlaków turystycznych i obiektów zabytkowych,
- ilość utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,

W ramach priorytetu III: Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych w celu budowania tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych regionu:

- liczba i rodzaj zrealizowanych konkursów, wystaw, kiermaszy, festynów, rajdów z dziedzictwem kulturowym w tle,
- sposób wprowadzenia kwestii dziedzictwa kulturowego regionu do systemu edukacji szkolnej,
- liczba wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, map, przewodników) związanych z historią i dziedzictwem kulturowym gminy,
- sposoby nagradzania właścicieli zabytków za najlepiej przeprowadzony remont,
- sposoby i zakres współpracy z mediami w celu promocji zabytkowego zasobu gminy,
- ilość zainstalowanych punktów informacji turystycznej,
- ilość inicjatyw obywatelskich na niwie ochrony dziedzictwa kulturowego (stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, sposoby ich współpracy z samorządem),
- działania podjęte w sprawie reklamy i promocji imprez ponadlokalnych.

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami oraz ochronę dziedzictwa kulturowego realizuje się w Polsce ze środków prywatnych (osoby fizyczne, fundacje, osoby prawne, kościelne) i publicznych (budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, dotacje WUOZ, fundusze europejskie). Zasadniczo obowiązek utrzymania obiektów zabytkowych spoczywa na właścicielach i użytkownikach tych obiektów.

Główne źródła dofinansowywania projektów związanych z pracami przy zabytkach, oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa (promocja, informacja, edukacja), to:

1. środki finansowe z budżetu państwa, „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego”, przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach programów ministerialnych;
2. środki z Funduszy Europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
3. środki z Regionalnych Programów Operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;
4. środki z europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej, itp;
5. środki wojewódzkie, przyznawane przez marszałków województw.

Na stronach internetowych ministerstw: Kultury i Dziedzictwa Narodowego www.mkidn.gov.pl, Rolnictwa www.minrol.gov.pl i Rozwoju Regionalnego www.mrr.gov.pl znajdują się wyczerpujące informacje na temat programów operacyjnych opracowanych na lata 2014–2017, działających w obszarze dziedzictwa kulturowego, ochrony i opieki nad zabytkami.

Strony www.interreg.gov.pl i [http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/](http://www.funduszeuropejskie.gov.pl) dostarczają aktualnych informacji na temat **europejskich funduszy strukturalnych** i działających w ich ramach programów rozwojowych, dotyczących wszystkich aspektów życia społeczno-gospodarczego:

- ▶ Infrastruktura i Środowisko.
- ▶ Innowacyjna Gospodarka.
- ▶ Kapitał Ludzki.
- ▶ Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej.
- ▶ Program „Rozwój Obszarów Wiejskich” obejmujący odnowę wsi.
- ▶ Regionalne Programy Operacyjne.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy, obok funduszy strukturalnych, stanowią największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki przeznaczone przez trzy kraje EOG: Norwegię, Islandię i Liechtenstein aktywnie wspierają działania z zakresu infrastruktury kultury (informacje na stronie www.funduszngo.pl). W ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego działa:

- ▶ „Fundusz Wymiany Kulturalnej”.

Ochrona dziedzictwa kulturowego realizowana jest również z **funduszy krajowych**. Ważna rola przypada w tym względzie **Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej**.

Jest to fundusz celowy. Funkcjonuje on na podstawie ustawy z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska. Poza NFOŚiGW, ochronę środowiska wspierają także terytorialne i lokalne oddziały Funduszu. Ze środków Funduszu dofinansowuje się prace konserwatorskie przy zabytkowych założeniach parkowych.

Remonty obiektów sakralnych wpisanych do rejestru zabytków wspomagane mogą być również dotacjami krajowego **Funduszu Kościelnego** (dotacje nie obejmują zabytkowego wyposażenia wnętrza), który usytuowany jest w strukturze Departamentu Wyznań i Mniejszości Narodowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Dotacje z Funduszu Kościelnego przyznawane są na wniosek osób prawnych, kościołów i innych związków wyznaniowych lub z inicjatywy własnej Zarządu Funduszu Kościelnego. Przy podejmowaniu decyzji o przyznaniu dotacji Zarząd korzysta z opinii przedstawicieli, jakie przy Funduszu mogą tworzyć osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych oraz bezpośrednio władz kościelnych.

Środki samorządowe. Z budżetu województwa śląskiego mogą być udzielane dotacje celowe na realizację zadań w związku z prowadzonymi pracami konserwatorskimi, restauratorskimi lub robotami budowlanymi przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, znajdującym się na obszarze województwa śląskiego, posiadającym istotne znaczenie kulturowe. O dotację celową z budżetu województwa śląskiego, w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami, może ubiegać się osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i prac budowlanych przy zabytku, które wnioskodawca zamierza wykonać w roku złożenia wniosku. Dotacja z budżetu województwa śląskiego może zostać przekazana w celu refundacji wydatków poniesionych przy realizacji zadania w roku budżetowym. Podstawą udzielenia dotacji jest wniosek o jej przyznanie. Wnioski o dotację kierowane są Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego..

Samorządy lokalne również mają możliwość dofinansowywania prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych na swoim terenie. Taką możliwość stwarza art. 81 Ustawy.

Istotnym źródłem finansowania opieki nad zabytkami mogą być **środki pozyskane od firm, fundacji, czy stowarzyszeń lub osób prywatnych.**

XI. POSTANOWIENIA KOŃCOWE

1. Gminny Program Opieki nad Zabytkami przyjmuje Rada Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
 2. Realizacja Programu poddana będzie ocenie Rady Gminy po upływie dwóch oraz czterech lat od jego uchwalenia.
 3. Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest ogłaszany w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym.
- W sprawach nie uregulowanych w programie mają zastosowanie obowiązujące przepisy prawa.

MATERIAŁY WYKORZYSTANE W TEKŚCIE:

1. Akty prawa miejscowego gminy Toszek: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego. Strategia rozwoju, Program Ochrony Środowiska, Program Współpracy gminy Toszek z organizacjami pozarządowymi w 2013 r.,
2. Materiały udostępnione w Śląskim Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Katowicach: karty ewidencyjne architektury i budownictwa, karty ewidencyjne zabytków ruchomych, karty ewidencyjne cmentarzy, itp.
3. F. TRIEST, Topographischen Handbuch von Oberschlesien., 1865, S. 805
4. E. KLOS, M. RODE, W. STEPF, Die Bau u. Kunstdenkmäler des kreises Tost – Gleiwitz, Breslau 1943
5. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce., T. VI, z. 5: Powiat Gliwicki., Warszawa 1966
6. E. WIECZOREK, K. SOIDA, Koleją wąskotorową do Rud., Katowice 2002
7. Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX w., p. red. E. Chojeckiej, Katowice 2004
8. Zabytki Sztuki w Polsce. Śląsk., Warszawa 2006.
9. Internet: strona internetowa UM Toszek oraz, m.in.: www.wikipedia.pl,
http://www.zsmk.internetdsl.pl/viewpage.php?page_id=12,
<http://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de>, <http://www.palaceslaska.pl/>,
<http://www.zpk.com.pl/index.php/component/content/article/57>, www.fotopolska.eu

ILUSTRACJE:

1. Materiały własne
2. Fragmenty niemieckich map topograficznych z l. 30-tych XX w.
3. Ilustracje zawarte w publikacjach (Katalog Zabytków Sztuki w Polsce) i w Programie Ochrony Środowiska Gm. Toszek
4. Fotografie współczesne ze stron: www.wikipedia.pl, www.fotopolska.eu

ANEKS:

- ZAŁĄCZNIK NR 1: Obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków
ZAŁĄCZNIK NR 2: Gminna Ewidencja Zabytków
ZAŁĄCZNIK NR 3: Obiekty zabytkowe stanowiące własność gminy
ZAŁĄCZNIK NR 4: Obiekty ruchome posiadające karty ewidencyjne w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Katowicach
ZAŁĄCZNIK NR 5: Zabytkowe cmentarze posiadające karty ewidencyjne w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Katowicach

ANEKS

do

Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek

NA LATA 2014–17

TOSZEK 2013

ZAŁĄCZNIK NR 1

OBIEKTY NIERUCHOME W GMINIE TOSZEK WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW

l. p.	adres	obiekt wpisany do rejestru	numer rejestru zabytków; data wpisu
1.	Miasto Toszek	Miasto w ramach dawnego założenia miejskiego	A/382/53 14.03.53
2.	Miasto Toszek	Figura wolnostojąca <i>Święty Jan Nepomucen</i> na Rynku, wzniesiona w 1725 roku, barokowa	B/612/91 31.10.1991
3.	Miasto Toszek	Kościół parafialny pod wezwaniem świętej Katarzyny Aleksandryjskiej z XV wieku, przebudowany w XVIII wieku, murowany; Granice ochrony obejmują obiekt w ramach ogrodzenia	A/341/60 7.03.60
4.	Miasto Toszek	Plebania kościoła parafialnego pod wezwaniem świętej Katarzyny Aleksandryjskiej z XVIII wieku, murowana; Granice ochrony obejmują działkę	A/340/60 7.03.60
5.	Miasto Toszek, ulica Parkowa	Kaplica cmentarna (obecnie kościół) pod wezwaniem świętej Barbary z XVIII wieku, murowana; Granice ochrony obejmują najbliższe otoczenie	A/339/60 7.03.60
6.	Miasto Toszek	Zamek obronny wraz z fosami, przyległymi ogrodami i całym wzgórzem zamkowym z XV wieku, gotycki; Granice ochrony obejmują całość założenia zamkowego wraz z fosami, przyległymi ogrodami i całym wzgórzem zamkowym	A/338/60 7.03.60
7.	Miasto Toszek	Ratusz z pierwszej połowy XIX wieku, klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/377/60 10.03.60
8.	Miasto Toszek, ulica Piastowska 3	Budynek mieszkalny z XIX wieku, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1053/69 7.06.69
9.	Miasto Toszek, Rynek 2	Budynek mieszkalny, narożny z XIX wieku, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1054/69 7.06.69
10.	Miasto Toszek, Rynek 3	Budynek mieszkalny z XIX wieku, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1055/69 7.06.69
11.	Miasto Toszek, Rynek 4	Budynek mieszkalny z XIX wieku, klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/335/60 10.03.60
12.	Miasto Toszek, Rynek 5	Dom z pierwszej połowy XIX wieku, klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/334/60 10.03.60
13.	Miasto Toszek, Rynek 6	Budynek mieszkalny z XIX wieku, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1056/69 7.06.69
14.	Miasto Toszek, Rynek 7	Budynek mieszkalny z XIX wieku, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1057/69 7.06.69

15.	Miasto Toszek, Rynek 8	Dom z pierwszej połowy XIX wieku, klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/333/60 10.03.60
16.	Miasto Toszek, Rynek 15	Budynek mieszkalny z XIX wieku, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1058/69 7.06.69
17.	Miasto Toszek, Rynek 16	Budynek mieszkalny z XIX wieku, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1059/69 7.06.69
18.	Miasto Toszek, Rynek 17	Budynek mieszkalny z XIX wieku, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1060/69 7.06.69
19.	Miasto Toszek, Rynek 18	Dom z pierwszej połowy XIX wieku, klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/332/60 10.03.60
20.	Miasto Toszek, Rynek 19	Dom z pierwszej połowy XIX wieku, klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/331/60 10.03.60
21.	Miasto Toszek, Rynek 20	Budynek mieszkalny z XIX wieku, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1061/69 15.07.69
22.	Miasto Toszek, Rynek 21	Budynek mieszkalny, narożny, z XIX wieku, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/1062/69 15.07.69
23.	Miasto Toszek, Rynek 22	Dom z pierwszej połowy XIX wieku, klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/330/60 10.03.60
24.	Miasto Toszek, ulica Strzelecka 19	Dom z XIX wieku, klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują działkę	A/328/60 10.03.60
25.	Miasto Toszek, ulica Strzelecka 21	Dom byłego Bractwa Strzeleckiego z pierwszej połowy XIX wieku, klasycystyczny, murowany	A/336/60 10.03.60
26.	Miasto Toszek, ulica Strzelecka 23	Dom Dolny z pierwszej połowy XIX wieku, klasycystyczny, murowany	A/337/60 10.03.60
27.	Miasto Toszek	Stanowisko archeologiczne wielokulturowe oraz grodzisko wczesnośredniowieczne i średniowieczne na zamku	C/932/68 20.12.68
28.	Ciochowice	Stanowisko archeologiczne nr 1 - grodzisko średniowieczne typu stożkowatego	C/958/68 20.12.68
29.	Kotliszowice	Dwór wraz z parkiem krajobrazowym, aleją kasztanowcowo-jesionową oraz układem zabudowań gospodarczych z pierwszej połowy XIX wieku w stylu romantyzmu z elementami neorenesansowymi; Granice ochrony obejmują całość założenia pałacowo-parkowego	A/1380/88 9.11.88
30.	Kotliszowice	Budynek dworski (czworak) z pierwszej połowy XIX wieku	A/305/60 10.03.60
31.	Ligota Toszecka	Kaplica pod wezwaniem świętej Anny z XVIII wieku, murowana; Granice ochrony obejmują najbliższe otoczenie	A/304/60 brak daty wpisu
32.	Paczyna	Dzwonnica przy kościele parafialnym z XVII wieku, drewniana	A/300/60 7.03.60
33.	Paczyna	Dwór z pierwszej połowy XIX wieku, klasycystyczny, murowany; Granice ochrony obejmują obiekt i najbliższe otoczenie	A/299/60 7.03.60

34.	Paczyna	Oficyna dworska (zachodnia) z pierwszej połowy XIX wieku, klasycystyczna	A/298/60 7.03.60
35.	Paczyna	Obora murowana z pierwszej połowy XIX wieku, klasycystyczna	A/297/60 7.03.60
36.	Pniów	Pałac wraz z założeniem parkowym z XVIII wieku, barokowy, murowany; Granice ochrony obejmują obiekt i założenie parkowe	A/291/60 7.03.60
37.	Pniów	Stanowisko archeologiczne nr 1 - grodzisko średniowieczne	C/960/68 20.12.68
38.	Wilkowiczki	Stanowisko archeologiczne nr 1 - cmentarzysko kultury łużyckiej	C/1094/69 17.10.69

ZAŁĄCZNIK NR 2

OBIEKTY FIGURUJĄCE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

l. p.	adres	obiekt
1.	Toszek	Miasto w ramach dawnego założenia miejskiego
2.	Toszek, Rynek	Figura wolnostojąca Święty Jan Nepomucen na Rynku
3.	Toszek, ulica Zamkowa 8	Kościół parafialny pod wezwaniem świętej Katarzyny Aleksandryjskiej
4.	Toszek, ulica Zamkowa 8	Wyposażenie kościoła parafialnego pod wezwaniem świętej Katarzyny Aleksandryjskiej
5.	Toszek, ulica Zamkowa 8	Plebania kościoła parafialnego pod wezwaniem świętej Katarzyny Aleksandryjskiej
6.	Toszek, ulica Parkowa	Kaplica cmentarna (obecnie kościół) pod wezwaniem świętej Barbary
7.	Toszek, ulica Parkowa	Wyposażenie kościoła cmentarnego pod wezwaniem świętej Barbary
8.	Toszek, ulica Zamkowa 10	Zamek obronny wraz z fosami, przyległymi ogrodami i całym wzgórzem zamkowym
9.	Miasto Toszek, ulica Strzelecka 21	Dom byłego Bractwa Strzeleckiego
10.	Miasto Toszek, ulica Strzelecka 23	Dom Dolny
11.	Toszek, ulica Bolesława Chrobrego 2	Ratusz
12.	Toszek, ulica Piastowska 3	Budynek mieszkalny
13.	Toszek, Rynek 2	Budynek mieszkalny, narożny
14.	Toszek, Rynek 3	Budynek mieszkalny
15.	Toszek, Rynek 4	Budynek mieszkalny
16.	Toszek, Rynek 5	Budynek mieszkalny
17.	Toszek, Rynek 6	Budynek mieszkalny
18.	Toszek, Rynek 7	Budynek mieszkalny
19.	Toszek, Rynek 8	Dom klasycystyczny
20.	Toszek, Rynek 15	Budynek mieszkalny
21.	Toszek, Rynek 16	Budynek mieszkalny
22.	Toszek, Rynek 17	Budynek mieszkalny
23.	Toszek, Rynek 18	Dom klasycystyczny

24.	Toszek, Rynek 19	Dom klasycystyczny
25.	Toszek, Rynek 20	Budynek mieszkalny
26.	Toszek, Rynek 21	Budynek mieszkalny
27.	Toszek, Rynek 22	Dom klasycystyczny
28.	Toszek, ulica Strzelecka 19	Dom klasycystyczny
29.	Toszek, teren zamku	Stanowisko archeologiczne wielokulturowe oraz grodzisko
30.	Ciochowice	Stanowisko archeologiczne nr 1 - grodzisko
31.	Kotliszowice	Dwór wraz z parkiem krajobrazowym, aleją kasztanowcowo-jesionową oraz układem zabudowań gospodarczych
32.	Kotliszowice	Budynek dworski (czworak)
33.	Ligota Toszecka	Kaplica pod wezwaniem świętej Anny
34.	Paczyna, ulica Wiejska 37	drewniana dzwonnica przy kościele parafialnym
35.	Paczyna	Dwór klasycystyczny
36.	Paczyna	Oficyna dworska (zachodnia)
37.	Toszek	Obora murowana, klasycystyczna
38.	Pniów	Pałac wraz z założeniem parkowym
39.	Pniów	Stanowisko archeologiczne nr 1 - grodzisko średniowieczne
40.	Wilkowiczki	Stanowisko archeologiczne nr 1 - cmentarzysko kultury łużyckiej
41.	Toszek, ulica Gliwicka 5	Zespół szpitalny w Toszku
42.	Toszek, ul. Strzelecka	Zespół obiektów przemysłowych - spichlerz i dawny browar
43.	Toszek	Zespół obiektów przemysłowych (dawny browar)
44.	Toszek, ulica Górnośląska 1	Budynek służby zdrowia PULS, sp. z o.o
45.	Toszek, ulica Górnośląska 2	Budynek administracji Remondis Aqua Toszek, sp. z o.o.
46.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 3	Budynek mieszkalny
47.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 4	Budynek mieszkalny
48.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 5	Budynek mieszkalny
49.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 6	Budynek mieszkalny
50.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 8	Budynek mieszkalny
51.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 9	Budynek mieszkalny
52.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 11	Budynek mieszkalny
53.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 13	Budynek mieszkalny
54.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 15	Budynek mieszkalny

55.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 17	Budynek mieszkalny
56.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 19	Budynek mieszkalny
57.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 21	Budynek mieszkalny
58.	Toszek, ul. Bolesława Chrobrego 23	Budynek mieszkalny
59.	Toszek, ul. Dworcowa 5	Budynek mieszkalny
60.	Toszek, ul. Dworcowa 9	Budynek mieszkalny
61.	Toszek, ul. Dworcowa 21	Budynek mieszkalny
62.	Toszek, ul. Dworcowa 23	Budynek mieszkalny
63.	Toszek, ul. Dworcowa 29	Budynek mieszkalny
64.	Toszek, ul. Gliwicka 1	Budynek mieszkalny
65.	Toszek, ul. Gliwicka 3	Budynek mieszkalny
66.	Toszek, ul. Gliwicka 8	Budynek mieszkalny
67.	Toszek, ul. Gliwicka 12	Budynek mieszkalny
68.	Toszek, ul. Gliwicka 13	Budynek mieszkalny
69.	Toszek, ul. Gliwicka 15	Budynek mieszkalny
70.	Toszek, ul. Gliwicka 20	Budynek mieszkalny
71.	Toszek, ul. Gliwicka 22	Budynek mieszkalny
72.	Toszek, ul. Gliwicka 24	Budynek mieszkalny
73.	Toszek, ul. Gliwicka 26	Budynek mieszkalny
74.	Toszek, ul. Gliwicka 32	Budynek mieszkalny
75.	Toszek, ul. Gliwicka 34	Budynek mieszkalny
76.	Toszek, ul. Kilińskiego 1	Budynek mieszkalny z oficyną
77.	Toszek, ul. Kilińskiego 2	Budynek mieszkalny
78.	Toszek, ul. Kilińskiego 4	Budynek mieszkalny
79.	Toszek, ul. Konopnickiej 26	Budynek mieszkalny
80.	Toszek, pl. Kościelny	Budynek mieszkalny
81.	Toszek, ul. Krótka 1	Budynek mieszkalny
82.	Toszek, ul. Krótka 3	Budynek mieszkalny

83.	Toszek, ul. Wielowiejska 1	Budynek mieszkalny
84.	Toszek, ul. Wielowiejska 5	Budynek mieszkalny
85.	Toszek, ul. Wielowiejska 7	Budynek mieszkalny
86.	Toszek, ul. Wielowiejska 9	Budynek mieszkalny
87.	Toszek, ul. Wielowiejska 11	Budynek mieszkalny
88.	Toszek, ul. Głowackiego 2	Budynek mieszkalny
89.	Toszek, ul. Karola Miarki 1	Budynek mieszkalny
90.	Toszek, ul. Gliwicka 20 a	Budynek mieszkalny
91.	Toszek, ul. Karola Miarki 2	Budynek mieszkalny
92.	Toszek, ul. Karola Miarki 3	Budynek mieszkalny
93.	Toszek, ul. Karola Miarki 4	Budynek mieszkalny
94.	Toszek, ul. Karola Miarki 5	Budynek mieszkalny
95.	Toszek, ul. Karola Miarki 6	Budynek mieszkalny
96.	Toszek, ul. Karola Miarki 8	Budynek mieszkalny
97.	Toszek, ul. Karola Miarki 10	Budynek mieszkalny
98.	Toszek, ul. Młyńska 2	Budynek mieszkalny
99.	Toszek, ul. Młyńska 4	Budynek mieszkalny
100.	Toszek, ul. Młyńska 6	Budynek mieszkalny
101.	Toszek, ul. Ogrodowa 3	Budynek mieszkalny
102.	Toszek, ul. Piastowska 1	Budynek mieszkalny
103.	Toszek, ul. Piastowska 5	Budynek mieszkalny
104.	Toszek, ul. Piastowska 7	Budynek mieszkalny
105.	Toszek, ul. Piastowska 9	Budynek mieszkalny
106.	Toszek, ul. Piastowska 11	Budynek mieszkalny
107.	Toszek, ul. Piastowska 15	Budynek mieszkalny
108.	Toszek, ul. Limanowskiego 1	Budynek mieszkalny
109.	Toszek, ul. Piastowska 19	Budynek mieszkalny

110.	Toszek, ul. Piastowska 21	Budynek mieszkalny
111.	Toszek, ul. Powstańców/róg Strzeleckiej	Budynek mieszkalny
112.	Toszek, ul. Powstańców 1	Budynek mieszkalny
113.	Toszek, ul. Powstańców 2	Budynek mieszkalny
114.	Toszek, ul. Powstańców 4	Budynek mieszkalny
115.	Toszek, ul. Ratuszowa 2	Budynek mieszkalny
116.	Toszek, ul. Ratuszowa 4	Budynek mieszkalny
117.	Toszek, ul. Ratuszowa 6	Budynek mieszkalny
118.	Toszek, ul. Ratuszowa 10	Budynek mieszkalny
119.	Toszek, ul. Ratuszowa 12	Budynek mieszkalny
120.	Toszek, ul. Ratuszowa 14	Budynek mieszkalny
121.	Toszek, ul. Ratuszowa 15	Budynek mieszkalny
122.	Toszek, Rynek 10	Budynek mieszkalny
123.	Toszek, Rynek 11	Budynek mieszkalny
124.	Toszek, Rynek 12	Budynek mieszkalny
125.	Toszek, Rynek 13	Budynek mieszkalny
126.	Toszek, Stary Młyn 2	Budynek mieszkalny
127.	Toszek, ul. Szewska 3	Budynek mieszkalny
128.	Toszek, ul. Szewska 5	Budynek mieszkalny
129.	Toszek, ul. Szewska 7	Budynek mieszkalny
130.	Toszek, ul. Szewska 11	Budynek mieszkalny
131.	Toszek, ul. Szewska 13	Budynek mieszkalny
132.	Toszek, ul. Szewska 15	Budynek mieszkalny
133.	Toszek, ul. Szpitalna 2	Budynek mieszkalny
134.	Toszek, ul. Tarnogórska 2	Budynek mieszkalny
135.	Toszek, ul. Wolności 3	Budynek mieszkalny
136.	Toszek, ul. Wolności 5	Budynek mieszkalny

137.	Toszek, ul. Wolności 6	Budynek mieszkalny
138.	Toszek, ul. Wolności 7	Budynek mieszkalny
139.	Toszek, ul. Wolności 8	Budynek mieszkalny
140.	Toszek, ul. Wolności 9	Budynek mieszkalny
141.	Toszek, ul. Wolności 10	Budynek mieszkalny
142.	Toszek, ul. Wolności 11a	Budynek mieszkalny
143.	Toszek, ul. Wolności 12	Budynek mieszkalny
144.	Toszek, ul. Wolności 13	Budynek mieszkalny
145.	Toszek, ul. Wolności 14	Budynek mieszkalny
146.	Toszek, ul. Wolności 16	Budynek mieszkalny
147.	Toszek, ul. Wolności 17	Budynek mieszkalny
148.	Toszek, ul. Wolności 19	Budynek mieszkalny
149.	Toszek, ul. Zamkowa 2	Budynek mieszkalny
150.	Toszek, ul. Zamkowa 4	Budynek mieszkalny
151.	Toszek, ul. Zamkowa 6	Budynek mieszkalny
152.	Toszek, ul. Konopnickiej 1	Budynek mieszkalny - dom jednorodzinny
153.	Toszek, ul. Konopnickiej 3	Budynek mieszkalny - dom jednorodzinny
154.	Toszek, ul. Konopnickiej 7	Budynek mieszkalny - dom jednorodzinny
155.	Toszek, ul. Konopnickiej 9	Budynek mieszkalny - dom jednorodzinny
156.	Toszek, ul. Harcerska 1	Budynek mieszkalny - dom jednorodzinny
157.	Toszek, ul. Harcerska 3	Budynek mieszkalny - dom jednorodzinny
158.	Toszek, ul. Ogrodowa 1	Budynek mieszkalny
159.	Toszek, ul. Ludowa	Budynek i inne obiekty na terenie Szpitala Psychiatrycznego
160.	Toszek, ul. Młyńska	Stodoła
161.	Toszek, ul. Dworcowa 17	Dawne Prewentorium
162.	Toszek, ul. Dworcowa 27	Szkoła
163.	Toszek, ul. Dworcowa 30	Poczta

164.	Toszek, ul. Strzelecka 17	Dom Sierot
165.	Toszek, Gliwicka/ Wielowiejska	Kapliczka
166.	Toszek, ul. Gliwicka (np. szpitala)	Kapliczka
167.	Toszek, ul. Strzelecka	Kapliczka
168.	Toszek, ul. Dworcowa/Polna	Kapliczka
169.	Toszek, ul. Konopnickiej	Kapliczka
170.	Toszek, ul. Wielowiejska	Kapliczka
171.	Kotulin, ul. Gliwicka 13	Dwór z 1853 r.
172.	Kotulin, ul. Gliwicka	Zabudowa folwarczna (spichlerz, obora, czworak)
173.	Kotulin, ul. Gliwicka	Zajazd
174.	Kotulin, ul. Gliwicka	Gorzelnia
175.	Kotulin, droga od str. Ligoty Tosh.	Transformator słupowy
176.	Kotulin, ul. Gliwicka	Kościół pw. Św. Michała Archanioła
177.	Kotulin, ul. Gliwicka	Cmentarz przykościelny z nagrobkami
178.	Kotulin, ul. Dolna	Kapliczka
179.	Proboszczowice, ul. Wiejska 13	Dom mieszkalny
180.	Pisarzowice, ul. Wiejska	Kaplica
181.	Pisarzowice, folwark Grabów	Stodoła
182.	Pisarzowice, folwark Grabów	Obora
183.	Toszek, Rynek 14	Kamienica
184.	Toszek, ul. Strzelecka 16	Kamienica

ZAŁĄCZNIK NR 3

OBIEKTY ZABYTKOWE STANOWIĄCE WŁASNOŚĆ GMINY

l. p.	adres	obiekt
1.	Toszek, Rynek	Figura wolnostojąca Święty Jan Nepomucen na Rynku
2.	Toszek, ulica Zamkowa 10	Zamek obronny wraz z fosami, przyległymi ogrodami i całym wzgórzem zamkowym
3.	Miasto Toszek, ulica Strzelecka 23	Dom Dolny
4.	Toszek, ulica Bolesława Chrobrego 2	Ratusz
5.	Toszek, teren zamku	Stanowisko archeologiczne wielokulturowe oraz grodzisko
6.	Ciochowice	Stanowisko archeologiczne nr 1 - grodzisko
7.	Toszek	Obora murowana, klasycystyczna
8.	Pniów	Stanowisko archeologiczne nr 1 - grodzisko średniowieczne
9.	Wilkowiczki	Stanowisko archeologiczne nr 1 - cmentarzysko kultury łżyckiej
10.	Toszek, ul. Strzelecka	Zespół obiektów przemysłowych - spichlerz i dawny browar
11.	Toszek, ulica Górnośląska 2	Budynek administracji Remondis Aqua Toszek, sp. z.o.o.
12.	Toszek, ul. Dworcowa 21	Budynek mieszkalny
13.	Toszek, ul. Dworcowa 23	Budynek mieszkalny
14.	Toszek, ul. Dworcowa 29	Budynek mieszkalny
15.	Toszek, ul. Gliwicka 24	Budynek mieszkalny
16.	Toszek, ul. Gliwicka 26	Budynek mieszkalny
17.	Toszek, ul. Konopnickiej 26	Budynek mieszkalny
18.	Toszek, pl. Kościelny	Budynek mieszkalny
19.	Toszek, ul. Wielowiejska 1	Budynek mieszkalny
20.	Toszek, ul. Wielowiejska 7	Budynek mieszkalny
21.	Toszek, ul. Wielowiejska 9	Budynek mieszkalny
22.	Toszek, ul. Powstańców 2	Budynek mieszkalny
23.	Toszek, ul. Powstańców 4	Budynek mieszkalny
24.	Toszek, ul. Wolności 8	Budynek mieszkalny

25.	Toszek, ul. Wolności 10	Budynek mieszkalny
26.	Toszek, ul. Wolności 11a	Budynek mieszkalny
27.	Toszek, ul. Wolności 13	Budynek mieszkalny
28.	Toszek, ul. Dworcowa 27	Szkoła
29.	Toszek, ul. Dworcowa 30	Poczta
30.	Toszek, ul. Strzelecka 17	Dom Sierot
31.	Kotulin, ul. Gliwicka 13	Dwór z 1853 r.
32.	Kotulin, ul. Gliwicka	Gorzelnia

ZAŁĄCZNIK NR 4

OBIEKTY RUCHOME POSIADAJĄCE KARTY EWIDENCYJNE W WOJEWÓDZKIM URZĘDZIE OCHRONY ZABYTKÓW W KATOWICACH

l.p.	miejsowość	lokalizacja	ilość
1.	Kotulin	kości. pw. św. Michała Archanioła	10
2.	Kotulin	kapliczka przydrożna	1
3.	Ligota Toszecka	kaplica filialna pw. św. Anny	4
4.	Ligota Toszecka	kapliczka przydrożna	1
5.	Paczyna	kości. pw. św. Marcina	5
6.	Pniów	kości. pw. św. Wacława	7
7.	Toszek	kości. pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej	60
8.	Toszek	kości. pw. św. Barbary	20
9.	Toszek	kości. par. ewangelicki	10
10.	Toszek	kirkut	6
11.	Toszek	teren miasta (kapliczki i krzyże)	6
12.	Toszek	zamek	9
13.	Toszek	teren miasta (detal architektoniczny, stolarka, kowlstwo)	23
	Łącznie		162

ZAŁĄCZNIK NR 5

ZABYTKOWE CMENTARZE W GMINIE TOSZEK POSIADAJĄCE KARTY EWIDENCYJNE W WOJEWÓDZKIM URZĘDZIE OCHRONY ZABYTKÓW W KATOWICACH

l.p.	położenie	obiekt
1.	Kotulin, ul. Gliwicka	cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki, przy kościele parafialnym
2.	Paczyna, przy drodze do Byciny	cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki
3.	Pniów, w centrum wsi	cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki